

**Республика Татарстан
САРМАНОВСКИЙ
МУНИЦИПАЛЬНЫЙ РАЙОН
СОВЕТ САКЛОВ-БАШСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ**

ул. Ленина, д. 93 а,
с. Саклов-Баш, 423373.
Телефон: (85559) 4-33-38
E-mail: Sakb.Sar@tatar.ru

**Татарстан Республикасы
САРМАН МУНИЦИПАЛЬ
РАЙОНЫ**

**САКЛАУБАШ АВЫЛ
ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ**
Ленин урамы, 93 а йорт,
Саклаубаш авылы, 423373.
Телефон: (85559) 4-33-38
E-mail: Sakb.Sar@tatar.ru

ИНН/КПП 1636005510/164701001

РЕШЕНИЕ

24.11.2015 г.

КАРАР

№ 12

Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының «Саклаубаш авыл жирлеген» муниципаль берәмлеге Уставын яңа редакциядә кабул итү турында

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законның 44 статьясы, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәгә 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 7 статьясы, Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының «Саклаубаш авыл жирлеген» муниципаль берәмлеге Уставының 83-85 ст., Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының Саклаубаш авыл жирлеген Советы карар бирде:

1. Кушымта нигезендә Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының «Саклаубаш авыл жирлеген» муниципаль берәмлеге Уставын яңа редакциядә кабул итәргә.
2. Үз көчен югалткан дип танырга:
  - 2.1. Сарман муниципаль районы Саклаубаш авыл жирлеген Советының 2012 елның 21 апрелдәгә 8 номерлы «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы «Саклаубаш авыл жирлеген» муниципаль берәмлеге Уставын яңа редакциядә кабул итү турында» карары»;
  - 2.2. Сарман муниципаль районы Саклаубаш авыл жирлеген Советының 19.07.2013 ел № 14 карары «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы» Саклаубаш авыл жирлеген муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр кертү турында»;

2.3. Сарман муниципаль районы Саклаубаш авыл жирлеге Советының 26.09.2014 елның 11 номерлы карары «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы» Саклаубаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр кертү турында»;

2.4. Сарман муниципаль районы Саклаубаш авыл жирлеге Советының 2015 елның 6 мартындагы 8 номерлы «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы «Саклаубаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр кертү турында» карары.

3. Әлеге карарны законда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве өчен жиберергә.

4. Әлеге карарны «Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат рәсми порталында» урнаштыру (PRAVO.TATARSTAN.RU) һәм «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә Татарстан Республикасы «Сарман муниципаль районы» муниципаль берәмлегенең рәсми сайтында.

5. Әлеге карар, 2016 елның 1 гыйнварынан үз көченә кәргән Уставның 70 статьясындагы 4 өлешеннән тыш, гамәлдәге законнарда билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

6. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны Сарман муниципаль районы Саклаубаш авыл жирлеге башлыгы йөкләргә.

Саклаубаш авыл Советы
рәисе авыл жирлеге башлыгы

А.Ф.Мөхәммәтгәрәев

Кушымта
Сарман муниципаль районы
Саклаубаш авыл жирлеге Советы карары
2015 ел 23 нче ноябрь № 9

Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы
Саклаубаш авыл жирлеге башлыгы,
Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы
Саклаубаш авыл жирлеге Совет рәисе

А.Ф.Мухаметгараев

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ САРМАН МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
«САКЛАУБАШ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ» МУНИЦИПАЛЬ БЕРӘМЛЕК УСТАВЫ
ЯҢА РЕДАКЦИЯДӘ

Саклаубаш авылы

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ САРМАН МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
«САКЛАУБАШ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ» МУНИЦИПАЛЬ БЕРӘМЛЕК УСТАВЫ

I бүлек. Гомуми нигезләмәләр.

II бүлек. Жирле үзидарәләр эшчәнлегендә халыкның катнашуы.

III бүлек. Жирлек советы.

IV бүлек. Жирлек башлыгы.

V бүлек. Башкарма комитет.

VI бүлек. Жирлекнең башка жирле үзидарә органнары

VII бүлек. Жирле үзидарә органнары эшчәнлегендә гражданлык-хокукый һәм финанс нигезләре.

VIII бүлек. Жирлек башлыгының һәм жирлекнең муниципаль вазыйфаларын биләүче башка затларның социаль һәм башка гарантияләре.

IX бүлек. Авыл жирлеге жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның жаваплылыгы

X бүлек. Жирлекнең муниципаль хокукый актлары.

XI бүлек. Жирлекнең икътисади нигезе.

XII бүлек. Жирлекнең финанс нигезе.

XIII бүлек. Закон һәм хокук тәртибе.

XIV бүлек. Йомгаклау нигезләмәләре

I БҮЛЕК. ГОМУМИ НИГЕЗЛӘМӘЛӘР.

1 нче матдә. Авыл жирлеге һәм аның статусы

1. Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының «Саклаубаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлегенә авыл жирлеге статусы бирелгән.
2. Муниципаль берәмлекнең рәсми исеме – «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы Саклаубаш авыл жирлеге» (алга таба – текст буенча).
3. Авыл жирлеге Татарстан Республикасының Сарман муниципаль районы составына керә.

2 нче матдә. Жирлекнең территорияль бүленеше

1. Жирлек территориясе составына Саклаубаш авылы керә:
2. Авыл административ үзәге Саклаубаш авылы торак пункты булып тора. Административ үзәкнең урнашкан урыны: 423371, Татарстан Республикасы, Сарман районы, Саклаубаш авылы.
3. Жирлек чикләре “Сарман муниципаль районы “муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында» 2005 елның 31 гыйнварындагы 39-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән.
4. Жирлек территориясе составына, милек формасына һәм максатчан билгеләнүгә караган жирләр керә.
5. Жирлекнең чикләрен үзгәртү, халык, жирле үзидарә органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары, дәүләт хакимиятенә федераль органнары инициативасы буенча «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы федераль закон (алга таба – «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль закон) нигезендә Татарстан Республикасы законы белән гамәлгә ашырыла.

3 нче матдә. Жирлекнең рәсми символлары

1. Жирлек үз гербын, тарихи, мәдәни һәм башка жирле гореф-гадәтләрен һәм үзенчәлекләрен чагылдыруга ия булырга хокуклы.
2. Авыл жирлеге гербының тасвирламасы жирлек Советының норматив хокукый акты белән раслана.
3. Жирлек гербының сурәтләре жирлек, жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затларының, жирлекнең жирле үзидарә органнары биналарының фасадларының, жирлек Советының утырышлар залында, жирлек башлыгының эш кабинетында басмалары, бланкларда һәм башка рәсми документларда урнаштырыла. Жирлек гербын рәсми күрсәтү башка очраклары жирлек советы карары белән билгеләнә.
4. Жирлекнең гербы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

4 нче матдә. Авыл халкы һәм жирлектә яшәүчеләр.

1. Жирлектә яшәүчеләр – Россия Федерациясе гражданны (алга таба - гражданин), жирлек территориясендә даими яки күбесенчә яшәүче гражданин.
2. Жирлектә яшәүчеләр һәм жирлек территориясендә яшәү урыны булган башка гражданин бар.

5 нче матдә. Жирле үзидарә органнының муниципаль норматив хокукый актларга һәм аларның проектларына коррупциягә каршы экспертиза ясау өчен жаваплы вазыйфаи затларын укыту

1. Авыл жирлегендә үзидарә референдум, сайлаулар һәм турыдан-туры ихтыяр белдерүнең башка рәвешләре юлы белән, шулай ук әлеге устав белән каралган жирле үзидарәнең сайланулы һәм башка органны аша гражданин тарафыннан гамәлгә ашырыла.
2. Жирле референдум һәм муниципаль сайлаулар гражданин ихтыярын белдерүнең иң югары турыдан-туры чагылышы булып тора.
3. Сайлау хокукына ия булган гражданин турыдан-туры, нинди женес, милләт, тел, чыгышлары, мөлкәти һәм вазыйфаи хәлләренә, дингә, инануларына, жәмәгать берләшмәләренә кемгә карауларына тигез хокуклы.
4. Сайлау хокукына ия булган гражданин сайлау хокукына ия һәм жирлекнең жирле үзидарә органнына сайланган булырга хокуклы.

Жирлек территориясендә даими яки нигездә яшәүче чит ил гражданны жирле үзидарәне гамәлгә ашырганда Россия Федерациясенең халыкара килешүләре һәм федераль законнар нигезендә хокукларга ия.

5. Гражданны муниципаль хезмәткә тигез хокуклы.
6. Гражданны турыдан-туры жирле үзидарә органнына һәм жирлекнең вазыйфаи затларына мөрәжәгать итәргә, жирле үзидарә органны эшчәнлегә турында мәгълүмат алырга хокуклы.
7. Жирле үзидарә органны һәм вазыйфаи затлары, законда башкасы каралмаган булса, һәркемгә аның хокукларына һәм ирекләренә кагылучы документлар һәм материаллар белән танышу мөмкинлеген, шулай ук гражданнының жирле үзидарә органны эшчәнлегә турында башка тулы һәм ышанычлы мәгълүмат алу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш.
8. Жирле үзидарә органны, мөмкин булган урыннарны һәм башка ысул белән таныштыру өчен, халыкка жирлек һәм аның аерым территорияләрен үстерүнең иң мөһим мәсьәләләре, гомуми файдаланудагы транспорт, торак-коммуналь хужалык эшләре, халыкка төрле хезмәтләр күрсәтүче социаль ташламалар, жәмәгать тәртибен саклауның торышы һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр турында мәгълүмат бирәләр.
9. Гражданны судка авыл жирлегә, жирле үзидарә органнының һәм вазыйфаи затларның хокукый актларына, гамәлләренә (гамәл кылмавына) шикәять бирергә хокуклы, әгәр алар

законга каршы килә икән, гражданнарның хокуклары, ирекләре һәм законлы мәнфәгатьләрен боза.

6 нче матдә. Жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасы

1. Жирле үзидарә органнары структурасына жирлек Советы, жирлек башлыгы, жирлекнең башкарма комитеты һәм әлеге Устав нигезендә барлыкка килә торган башка жирле үзидарә органнары керә.
2. Жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртү әлеге Уставка үзгәрешләр кертү юлы белән башкарыла.

7 нче матдә. Жирлектәге әһәмияттәге мәсьәләләр

1. Жирлектәге әһәмияттәге мәсьәләләргә түбәндәгеләр керә:
  - 1) жирлек бюджеты проектың төзү һәм карау, жирлек бюджетың раслау һәм үтәү, аның үтәлешен тикшереп тору, жирлек бюджеты үтәлеше турындагы хисапны төзү һәм раслау;
  - 2) жирлекнең жирле салым һәм жыемнарын билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгару;
  - 3) муниципаль жирлек милкендә булган мөлкәткә ия булу, аннан файдалану һәм аның белән эш итү;
  - 4) жирлекнең торак пунктлары чикләрендә беренчел яңгын куркынычсызлыгы чаралары белән тәэмин итү;
  - 5) жирлек халкын элемтә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру.;
  - 6) жирлек халкының ялын оештыру һәм ялын мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру.;
  - 7) Жирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакуләм спортны үстерү өчен шартлар булдыру, жирлекнең рәсми физкультура-сәламәтләндрү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыру;
  - 8) жирлекнең архив фондларын формалаштыру;
  - 9) жирлек территориясен төзекләндрү кагыйдәләрен, шул исәптән биналарны (торак йортларны да кертеп), корылмаларны һәм алар урнашкан жир участокларын карап тоту буенча таләпләрне, тиешле биналарның һәм корылмаларның тышкы кыяфәтенә, аларны үтәү буенча эшләрнең исемлеген раслау; биналарның (биналарның) милекчеләренең һәм корылмаларның тирә-як территорияләрен төзекләндрүдә катнашу тәртибен билгеләү; авыл жирлегә территориясен төзекләндрүне оештыру (урамнарны яктырту, территорияләрне яшелләндрү, урам исемнәре һәм йортлар номерлары белән күрсәтмәләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм тоту);
  - 10) адресация объектлары адресларын бирү, үзгәртү, адресларны гамәлдән чыгару, урам-юл челтәре элементларына исем бирү (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, төбәк яки муниципальара әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның

жирле эһемияттәге жирле эһемияттәге автомобиль юллардан тыш), жирлек чикләрендә планлаштыру структурасы элементлары исемнәре, аларны үзгәртү, мондый исемлекне юкка чыгару, мәгълүматны Дәүләт адреслы реестрында урнаштыру;

11) авыл хужалыгы житештерүен үстерүгә ярдәм итү, кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыру;

12) жирлектә балалар һәм яшьләр белән эшләү чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

13) жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданның һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтү, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыру;

14) каты коммуналь калдыкларны жыю (шул исәптән аерым жыю) һәм транспортлау эшчәнлеген оештыруда катнашу;

15) ритуаль хезмәтләр оештыру һәм күмү урыннарын карап тоту;

16) жирлектә Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр буенча халыкны су белән тәмин итү, ташландык суларны агызу, халыкны ягулык белән тәмин итүне оештыру;

17) жирлекнең торак пунктлары чикләрендә жирле эһемияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген;

18) жирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәданиятен саклап калу, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

19) жирлек халкының күпләп ял итү өчен шартлар тудыру һәм халык күпләп ял итә торган урыннарны төзекләндерүне оештыру, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буе полосаларына иреккә үтәп керүен тәмин итү.

Мәкалә 7.1. Жирле үзидарә органнарының жирле эһемияткә ия булмаган мәсьәләләренә хәл итүгә хокуклары

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнары хокуклы:

1) жирлекнең музейларын булдыру;

2) нотариус жирлегендә булмаганда, законнарда каралган нотариаль гамәлләр башкару;

3) опека һәм попечительлек эшчәнлеген тормышка ашыруда катнашу;

4) жирлек территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренә хокукларын гамәлгә ашыруга бәйле эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру.;

5) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә ярдәм күрсәтү һәм жирлек территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыру;

- б) жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрен мобилизация эзәрләү буенча чараларны оештыруда һәм тормышка ашыруда катнашу;
- 7) муниципаль янғын сагы булдыру;
- 8) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;
- 9) кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы жәмәгать күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтү һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга ярдәм итү;
- 10) «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында » 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук инвалидларның гомумроссия ижтимагый берләшмәләре тарафыннан төзелгән социаль берләшмәләргә ярдәм күрсәтү»;
- 11) федераль законнар белән билгеләнгән тәртиптә һәм шартларда оешмалар тарафыннан хезмәт күрсәтүләр сыйфатына бәйсез бәя бирүне оештыру өчен шартлар тудыру;
- 12) Социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарына наем шартнамәләре буенча гражданнарга торак урыннары бирү;
- 13) жирлек территориясендә яшәүче караучысыз хайваннарны тоту буенча чараларны гамәлгә ашыру.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары әлегә нче матдәның 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләрне хәл итәргә, башка дәүләт вәкаләтләрен (аларга тапшырылмаган «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законның 19 нче матдәсы, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 19 нче матдәсы нигезендә) гамәлгә ашыруда катнашырга хокуклы (алга таба - "Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында" 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 19 нче матдәсы нигезендә – Әгәр дә бу федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән каралган булса, шулай ук башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары компетенциясенә карамаган һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән алар компетенциясеннән алынмаган башка мәсьәләләрне жирле бюджетлар керемнәре исәбеннән, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларынан бирелгән бюджетара трансфертлардан тыш, жирле бюджетлар керемнәре исәбеннән хәл итәргә кирәк., түләүләрнең өстәмә нормативлары буенча салым керемнәреннән керемнәр (нче матдә 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы белән кертелде)

8 нче матдә. Жирлекнең муниципальара хезмәттәшлектә катнашуы

Жирлекнең муниципальара хезмәттәшлектә катнашуы федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә башкарыла.

9 нче матдә . Авыл жирлегә жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәте

Жирле үзидарэ органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре ярдәмендә тормышка ашырыла:

- 1) жирлек жирле үзидарэ органнарының жирлекнең социаль-иқтисади үсешенә юнәлдерелгән дәүләт программаларын тормышка ашыруда катнашуы;
- 2) жирлекнең жирле үзидарэ органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасында шартнамәләр (киләшүләр) төзү;
- 3) даими яки вакытлыча координацион, консультатив, киңәшмә һәм башка эш органнарын булдыру;
- 4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында жирлек Советының закон чыгару инициативасы;
- 5) законнарда билгеләнгән башка үзара хезмәттәшлек рәвешләре.

9.1. нче матдә. Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу

Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы законнары һәм жирлекнең муниципаль норматив хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

II бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ

АШЫРУ ҺӘМ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА

ЖИРЛЕК ХАЛКЫНЫҢ КАТНАШУЫ

10 нче матдә. Жирле үзидарәне гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы формалары

Жирлек халкы турыдан-туры жирле үзидарәне гамәлгә ашыра һәм түбәндәге рәвешләрдә гамәлгә ашыруда катнаша:

- 1) жирле референдум;
- 2) муниципаль сайлаулар;
- 3) жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү;
- 4) жирлекнең чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;
- 5) гражданның хокукый инициативасы;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарә;
- 7) ачык тыңлаулар;
- 8) гражданның жылышы;

- 9) гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы);
- 10) гражданнар арасында сораптыру;
- 11) жирлекнең жирле үзидарә органнарына гражданнар мөрәжәгәте;
- 12) Россия Федерациясе Конституциясенә, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законга, башка федераль законнарга һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка формалар.

11 нче матдә. Жирле референдум

1. Жирле референдум халык тарафыннан турыдан-туры жирле әһәмияткә ия мәсьәләләргә хәл итү максатыннан үткәрелә.
  2. Жирле референдум бөтен жирлек территориясендә үткәрелә.
  3. Жирле референдум билгеләү турында карар жирлек Советы тарафыннан кабул ителә:
    - 1) жирле референдумда катнашу хокукына ия булган Россия Федерациясе гражданны тарафыннан тәкъдим ителгән инициатива буенча;
    - 2) сайлау берләшмәләре, уставлары сайлауларда һәм (яисә) референдумнарда катнашуны күздә тоткан һәм федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм вакытларда теркәлгән башка ижтимагый берләшмәләр инициативасы буенча;
    - 3) жирлек советы һәм авыл жирлеге башкарма комитеты житәкчесе инициативасы буенча
  4. Гражданнар, сайлау берләшмәләре, башка ижтимагый берләшмәләр инициативасы буенча жирле референдум билгеләү шарты әлеге инициативага ярдәм итү өчен имзалар жыйыны, аларның саны жирлек территориясендә теркәлгән референдумда катнашучыларның 5 процентын тәшкил итәргә тиеш, әмма 25тән дә ким була алмый.
- Гражданнар, сайлау берләшмәләре, башка ижтимагый берләшмәләр тарафыннан күрсәтелгән референдум үткәрү инициативасы федераль закон һәм Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелә.
- Референдум үткәрү инициативасы белән жирлек советы һәм авыл жирлеге Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан тәкъдим ителә, жирлек советы һәм Башкарма комитетының хокукый актлары белән рәсмиләштерелә.
5. Жирлек Советы жирле референдумны жирлек Советына кергән көннән алып 30 көн эчендә билгеләргә тиеш.
  6. Жирле референдумда яшәү урыны жирлек чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданны катнашырга хокукы. Россия Федерациясе гражданны яшерен тавыш бирүдә гомуми тигез һәм турыдан-туры ихтыяр белдерүләр нигезендә жирле референдумда катнашалар.

Тавыш бирү нәтижәләре һәм жирле референдумда кабул ителгән карар рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан итәргә) тиеш.

7. Жирле референдумда кабул ителгән карар жирлек территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш һәм дәүләт хакимияте органнары, аларның вазыйфаи затлары яки жирле үзидарә органнары тарафыннан нинди дә булса раслауга мохтаж түгел.

8. Жирле үзидарә органнары жирле референдумда кабул ителгән карарның муниципаль берәмлек уставында билгеләнгән вәкаләтләрне чикләү нигезендә үтәләшен тәмин итәләр.

9. Жирле референдум үткәрү, шулай ук жирле референдумда кабул ителгән карар дәүләт хакимиятенәң федераль закон тарафыннан вәкаләт бирелгән гражданныр, жирле үзидарә органнары, прокурор тарафыннан судка шикаять бирелергә мөмкин.

10. Гражданнырның жирле референдумда катнашу хокуклары гарантияләре, шулай ук жирле референдумны әзерләү һәм үткәрү тәртибе Федераль закон һәм Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

12 нче матдә. Муниципаль сайлаулар

1. Жирлектә муниципаль сайлаулар гомуми тигез һәм турыдан-туры сайлау хокукы нигезендә яшерен тавыш бирү юлы белән жирлек советына депутатлар сайлау максатларында оештырыла.

Муниципаль сайлауларны үткәргәндә бер мандатлы сайлау округлары буенча мажоритар сайлау системасы кулланыла.

2. Жирлек Советы депутатларын сайлау мәжбүри, вакытлы һәм әлеге устав белән билгеләнгән вакытта үткәрелә.

3. Тавыш бирү көнендә 18 яшькә житкән гражданныр (пассив сайлау хокукы) жирлек Советы депутаты итеп сайлана ала.

4. Муниципаль сайлауларны билгеләү турындагы карар 90 көннән дә иртәрәк һәм 80 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш. Сайлауларны билгеләү турындагы карар кабул ителгән көннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча рәсми басылып (халыкка игълан итү) тиеш.

Федераль законда билгеләнгән очракларда жирлек советына депутатлар сайлау комиссиясе яки суд тарафыннан тавыш бирү көненә кадәр 70 көннән дә соңга калмыйча билгеләнә.

5. Жирлек Советы депутатларын сайлауларны әзерләү һәм үткәрү закон һәм әлеге Устав нигезендә барлыкка килә торган сайлау комиссияләре тарафыннан башкарыла.

6. Жирлек Советы депутатларын сайлау Федераль закон һәм Татарстан Республикасы Сайлау Кодексында билгеләнгән тәртиптә үткәрелә.

7. Жирлек Советы депутатлары сайлау округларына сайлаучыларның вәкиллегең уртача нормасы нигезендә барлыкка килә торган бер мандатлы сайлау округлары буенча сайлана.

Тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның ин күп тавышын алган кандидат сайланган дип таныла.

Әгәр жирлек советына депутатлар сайлауда бер мандатлы сайлау округында тавыш бирү үткәреде икән, тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның 50 проценттан да ким булмаган тавышын алган кандидат сайланган дип санала.

Теркәлгән кандидатуралар белән тигез исәпкә алынганда, алдан теркәлгән кандидат сайланган дип санала.

8. Жирлек Советы депутатларын сайлау нәтижеләре рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка игълан итәргә) тиеш.

13 нче матдә. Авыл жирлеге Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү

1. Авыл жирлеге Советы депутаты законда, әлеге Уставта билгеләнгән нигезләр буенча да чакыртып алынырга мөмкин.

2. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу нигезләре булып суд тәртибендә сайлаучыларны үзенә карата ышаныч, шик астына куя торган һәм депутат вазыйфаларын яисә жирлек башлыгы вазыйфаларын үтәмәгән, жирлек Советы депутаты, жирлек башлыгы статусына туры килми торган гамәлләр кылу һәм Россия Федерациясе Конституциясен, Татарстан Республикасы Конституциясен, Россия Федерациясе законнарын һәм Татарстан Республикасы законнарын һәм башка норматив хокукый актларын, шулай ук Россия Федерациясе Конституциясе, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актларын, һәм башка муниципаль хокукый актларның әлеге Уставы һәм башка муниципаль хокукый актларын үтәмәү тора.

3. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү Халык инициативасы белән үткәрелә.

4. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү инициативасын алга жибәрү һәм ана ярдәм итү өчен муниципаль сайлауларда катнашу хокукы булган кимендә 10 кешедән инициатив төркеме төзелә.

5. Инициативалы төркем жирлекнең сайлау комиссиясенә инициатив төркем төркәү үтенече белән мөрәжәгать итә. Инициативалы төркем үтенечнамәсендә билгеле бер хокукка каршы карарга яисә аны кире чакыртып алу өчен нигез булган депутатның гамәлдә булу (гамәл кылмау) күрсәтелүе күрсәтеләргә тиеш, гражданның фамилиясе, исеме, атасының исеме, туган көне һәм урыны, паспорт сериясе яки паспортны алмаштыручы документның номеры һәм датасы күрсәтеләргә тиеш, аның орган исеме яисә коды күрсәтелгән, шулай ук инициативалы төркемнең һәр әгъзасының һәм аның исеменнән эш итәргә вәкаләтле затларның яшәү урыны күрсәтелгән булырга тиеш. Инициатив төркем үтенечнамәсе күрсәтелгән төркемнең барлык әгъзалары тарафыннан имзаланырга тиеш. Үтенечнамәгә әлеге хокукка каршы карар яки депутатның гамәлләре (гамәл кылмау) расланган суд карары беркетеләргә тиеш.

6. Инициатив төркемне төркәү, жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү инициативасын яклап имзалар жыю, жыелган имзаларны тикшерү жирле референдум үткәреү өчен законда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

7. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законда каралган үзенчәлекләрне исәпкә алып, жирле референдум үткәрү өчен законда билгеләнгән тәртиптә уздырыла.

8. Жирлек сайлау комиссиясе инициативалы төркеме үтенечнамәсен караганда, жирлек Советы депутаты чакыртып алу буенча тавыш бирүне билгеләгәндә, жирлек советының тиешле депутаты аны чакыртып алу өчен нигез итеп бирелә торган шартлар турында аңлатма бирергә, кирәкле документлар тапшырырга хокуклы. Күрсәтелгән депутат сайлау комиссиясе, жирлек Советы утырышларына кадәр өч көннән дә соңга калмыйча аларны үткәрү вакыты һәм урыны турында язмача хәбәр ителергә тиеш.

9. Авыл жирлеге Советы депутаты үз фикере буенча тавыш бирүне уздырганда сайлаучыларга аны чакыртып алу өчен нигез буларак бирелә торган шартлар турында аңлатма бирү максатында инициативалы төркем белән бертигез нигезләрдә агитация алып бару хокукына ия.

10. Тиешле сайлау округында теркәлгән сайлаучыларның яртысыннан да ким булмаган өлеше тавыш бирсә, жирлек Советы депутаты чакырып алынган дип санала.

11. Авыл жирлеге Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

12. Жирлекнең сайлау комиссиясе тавыш бирү нәтижеләрен рәсми рәвештә йомгак ясаганнан соң партия инициатив төркеменә, жирлек советына һәм жирлекнең тиешле депутатына аны чакыртып алу буенча тавыш бирү йомгаклары турында язмача хәбәр итә.

14 нче матдә. Жирлекнең чикләрен үзгәртү, үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү

1. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекнең чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү шушы жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекнең чикләрен үзгәртү өчен халык ризалыгы алу максатыннан үткәрелә.

2. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү жирлекнең бөтен территориясендә яисә аның территориясендә «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законда билгеләнгән очракларда уздырыла.

3. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законда каралган үзенчәлекләрне исәпкә алып, Федераль закон һәм «жирле референдум турында» Татарстан Республикасы Законында билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

4. Авыл жирлеге чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү, әгәр анда жирлек халкының яртысыннан артырагы яисә жирлекнең сайлау хокукына ия булган өлеше катнашса сайлау уздырылган булып санала. Үзгәртеп корулар жирлек халкының яисә жирлекнең бер өлеше тавыш бирүдә катнашкан кешеләрнең яртысыннан артырагы

тавыш бирсә, жирлекнең күрсәтелгән үзгәрешләр үзгәртеп коруы өчен авыл жирлегә чикләрен үзгәртүгә халык ризалыгы алынган дип санала,

5. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекнең чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү нәтижәләре һәм кабул ителгән карарлар рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка игълан итәргә) тиеш.

15 нче матдә. Гражданнарның хокукый инициативасы

1. Гражданнар, әлеге Устав һәм жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнгән тәртиптә, хокук төзү инициативасына хокуклы.

2. Актив сайлау хокукына ия булган, аларның саны сайлау хокукына ия булган жирлек халкы саны 3 проценттан да артмаска тиеш.

3. Хокукый чыгару инициативасын тормышка ашыру максатыннан жирлектә яшәүчеләр хокуклы:

1) яшәү (эш) урыны буенча гражданнар жыелышларын һәм хокук чыгару инициативасы турында фикер алышу һәм чыгару буенча башка күмәк чаралар оештырырга һәм үткәргәргә;

2) хокукый чыгару инициативасы хәрәкәтенә ярдәм итүгә имза жыю буенча инициатив төркемнәр төзәргә;

3) жирлек халкының имзаларын жыю һәм хокукый чыгару инициативасына каршы килмәгән юллар белән хәрәкәт итүгә теләктәшлек йөзеннән агитация алып барырга.

4. Жирлек жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары хокук төзү инициативасы белән жирлек халкына ярдәм күрсәтергә тиеш.

5. Гражданнарның хокук чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проекты, аның ачык утырышында, әлеге устав белән билгеләнгән компетенциясе нигезендә, жирлек башлыгы тарафыннан аны кертү көненнән өч ай дәвамында мәжбүри карап тикшерелергә тиеш.

6. Гражданнарның хокук чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын караганда гражданнарның инициатив төркеме вәкилләренә үз позициясен бәян итү мөмкинлеге тудырылырга тиеш.

7. Гражданнарның хокук чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын карау процедурасы жирлек Советы Регламенты, жирлек башлыгы, жирлек башкарма комитеты норматив хокукый акты белән билгеләнә.

8. Гражданнарның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын карау нәтижәләре буенча кабул ителгән дәлилленгән карар рәсми рәвештә аның кертелгән гражданнарның инициатив төркеме игътибарына житкерелергә тиеш.

16 нче матдә. Территориаль ижтимагый үзидарә

1. Жирлектә территорияль жәмәгәтчелек үзидарәсе гражданның жылышлар һәм конференцияләр уздыру юлы белән, шулай ук территорияль ижтимагый үзидарә органнарын төзү юлы белән халык тарафыннан турыдан-туры гамәлгә ашырыла.
  2. Территорияль жәмәгәтчелек үзидарәсе түбәндәге гражданның яшәү территорияләре чикләрендә тормышка ашырыла: күпфатирлы торак йорт подъезды; күп фатирлы торак йорт; торак йортлар төркеме; торак микрорайон; авыл торак пункты, жирлек булмаган торак пункт; гражданның яшәү өчен башка территорияләр.
  3. Территорияль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территориянең чикләре жирлек Советы тарафыннан әлеге территориядә яшәүче халык тәкъдиме буенча билгеләнә.
  4. Территорияль жәмәгәтчелек үзидарәсе гамәлгә ашырыла торган Территория башка шундый ук Территория составына керә алмый.
  5. Аның Уставы нигезендә территорияль ижтимагый үзидарә юридик зат була ала һәм коммерцияле булмаган оешманың оештыру-хокукый формасында дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.
  6. Территорияль ижтимагый үзидарә уставында билгеләнә:
    - 1) ул башкара торган территория;
    - 2) Территорияль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенә максатлары, бурычлары, формалары һәм төп юнәлешләре;
    - 3) территорияль ижтимагый үзидарә органнарының вәкаләтләрен булдыру, туктату, хокуклары һәм бурычлары тәртибе, вәкаләтләре вакыты;
    - 4) карарлар кабул итү тәртибе;
    - 5) мөлкәт сатып алу тәртибе, шулай ук күрсәтелгән милектән һәм финанс чараларыннан файдалану һәм файдалану тәртибе;
    - 6) территорияль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруны туктату тәртибе.
  7. Территорияль ижтимагый үзидарә эшчәнлегә мәсьәләләре буенча гражданның жылышлар, конференцияләре аның Уставы нигезендә чакырыла.
  8. Жирле ижтимагый үзидарә оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданның жылышы, әгәр анда уналт яшкә житкән кешеләрнең өчтән бер өлеше катнашса, хокуклы санала.
- Гражданның территорияль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча конференциясе, әгәр анда жылышларда сайланган делегатларның кимендә өчтән икесе катнашса, ул уналт яше тулган территориянең өчтән бер өлешен тәшкил итә.
9. Жылышның, территорияль жәмәгәтчелек үзидарәсен гамәлгә ашыручы гражданның конференцияләренә аерым вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә::

- 1) территориаль ижтимагый үзидарэ органнары структурасын билгеләү;
- 2) Территориаль ижтимагый үзидарэ уставын кабул итү, аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү;
- 3) территориаль ижтимагый үзидарэ органнарын сайлау;
- 4) территориаль ижтимагый үзидарэ эшчәнлегенә төп юнәлешләр билгеләү;;
- 5) территориаль ижтимагый үзидарэ керемнәре һәм чыгымнары сметасын һәм аның үтәлеше турындагы хисапны раслау;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарэ органнары эшчәнлегенә турындагы хисапларны карау һәм раслау.

10. Территориаль ижтимагый үзидарэ органнары:

- 1) Тиешле территориядә яшәүче халык мәнфәгатьләрен кайгырталар;
- 2) гражданнар жылышышында һәм конференцияләрендә кабул ителгән карарларның үтәлешен тәмин итәләр;
- 3) территорияне төзекләндерү буенча хужалык эшчәнлеген, тиешле территориядә яшәүче гражданнарның социаль-көнкүреш ихтияжларын канәгатьләндерүгә юнәлдерелгән башка хужалык эшчәнлеген әлегә гражданнар акчалары исәбеннән дә, жирлек башкарма комитеты белән килешү нигезендә дә тормышка ашыра алалар;
- 4) әлегә актларны кабул итүне гамәлгә ашыруга кагылышлы әлегә органнар һәм жирле үзидарәнәң вазыйфай затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле муниципаль хокукый актлар проектларын жирлек Советына, жирлек башлыгы һәм жирлек башкарма комитетына кертергә хокуклы.

11. Территориаль ижтимагый үзидарәнә оештыру һәм гамәлгә ашыру тәртибе, жирле бюджеттан кирәкле чараларны бүлөп бирү шартлары һәм тәртибе жирлек советының әлегә Уставы һәм норматив хокукый акты белән билгеләнә.

17 нче матдә. Халык тыңлаулары

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль хокукый актлар проектлары турында фикер алышу өчен жирлек башлыгы катнашында халык алдында тыңлаулар үткәрелергә мөмкин.
2. Халык, жирлек советы яки жирлек башлыгы инициативасы буенча халык тыңлаулары үткәрелә.

Халык яисә жирлек советы инициативасы белән үткәрелә торган гавами тыңлаулар жирлек Советы тарафыннан билгеләнә, ә жирлек башлыгы инициативасы буенча – жирлек башлыгы.

3. Ачык тыңлауларга чыгарга тиеш:

- 1) авыл жирлеге Уставы проекты, шулай ук элге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр керту турында муниципаль хокукый акт проекты, уставка үзгәрешләр жирле аһәмияттәге мәсьәләләргә һәм аларны хәл итү вәкаләтләрен Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарға туры китерү максатларында гына кертелә торган очраклардан тыш;
  - 2) жирлек бюджеты проекты һәм аның үтәлеше турында хисап;
  - 3) жирлекнең үсеш планнары һәм программалары проектлары, Жир биләмәләреннән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре проектлары, жирлек территорияләрен планлаштыру проектлары һәм территорияләргә межаллау проектлары, жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре проектлары, шулай ук жир кишәрлекләрен һәм капитал төзелеш объектларын шартлы рәвештә куллану рәхсәт ителгән рәвешкә рәхсәт бирү мәсьәләләре, рәхсәт ителгән төзелешнең иң чик параметрларыннан тайпылу, капитал төзелеш объектларын реконструкцияләү мәсьәләләре, рәхсәт ителгән жир кишәрлекләрен һәм капитал төзелеш объектларын жирдән файдалану һәм жирлек төзелеше кагыйдәләре булмаганда башка төргә файдалануның бер төрөн үзгәртү мәсьәләләре;
  - 4) жирлекне үзгәртеп кору турында мәсьәләләр.
4. Халык тыңлауларын үткөрү турындагы карар, әгәр гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса, муниципаль хокукый акт проектында жирлекнең тиешле органы яисә вазыйфаи заты тарафыннан каралганчы 20 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.
  5. Әгәр гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса, гавами тыңлаулар үткөрү вакыты һәм урыны күрсәтелгән гавами тыңлауларга чыгарыла торган тиешле муниципаль хокукый акт проекты гавами тыңлаулар үткөрү көненә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча бастырылырга (халыкка хәбәр ителергә) тиеш.
  6. Халык тыңлауларын үткөрү турындагы карар басылып чыккан көннән башлап һәм аларны үткәрелгән көнгә кадәр жирлек халык ачыктан-ачык тыңлауларга чыгарыла торган мәсьәлә буенча язма тәкъдимнәр һәм кисәтүләргә, шул исәптән проектка карата муниципаль хокукый актның гавами тыңлауларына бирелә торган төзәтмәләр һәм башка тәкъдимнәргә жирлек башлыгына жиберә ала. Жирлек башлыгы кәргән тәкъдимнәргә һәм искәртмәләргә гомумиләштерүгә оештыра. Күрсәтелгән тәкъдимнәр һәм искәртмәләр халык тыңлауларында катнашучылар игътибарына житкерелә.
  7. Гавами тыңлаулар ,гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса, муниципаль хокукый акт проектына карау көненә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча уздырыла. Гавами тыңлауларда кызыксынучы затларны, белгечләр, экспертларны чакырып, гавами тыңлауларда жирлекнең теләсә кайсы кешесе катнаша ала.
  8. Халык тыңлауларын үткөрү йомгалары буенча муниципаль хокукый акт проектына халык алдында тыңлауларга чыгару хәл ителгән жирле үзидарә органнары һәм жирлекнең вазыйфаи затлары тарафыннан мәжбүри карап тикшерелергә тиешле тәкъдимнәр кабул ителә.
  9. Халык тыңлауларының нәтижеләре гавами тыңлаулар үткәргәннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча, гамәлдәге законнарда башкача каралмаган булса, кабул ителгән карарларның

дәлиләрәнә нигезләнгән нигезләнүен дә кертеп, бастырылырга (халыкка игълан ителгән) тиеш.

10. Халык тыңлауларын оештыру һәм үткәрү тәртибе жирлекнең Совет тарафыннан расланган гавами тыңлаулар турындагы Нигезләмә белән билгеләнә.

18 нче матдә. Халык жылышы

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу, халыкка жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфаи затлары эшчәнлеге турында мәгълүмат бирү, жирлек территориясендә территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашыру өчен гражданнар жылышы үткәрелә ала. Гражданнарның жылышлары микрорайоннар, торак массивлар, кварталлар, урамнар, торак йортлар буенча чакырыла.

2. Гражданнар жылышы халык, жирлек Советы, жирлек башлыгы инициативасы белән, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган очракларда үткәрелә.

3. Жирлек советы яки жирлек башлыгы инициативасы белән үткәрелгән гражданнар жылышы жирлек Советы яисә жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы буенча уздырылучы гражданнар жылышы, Тиешле территориядә яшәүче һәм әлеге территорияләрдә урнашкан предприятие, учреждение, оешма житәкчеләре катнашында, жылышта катнашырга хокукы булган гражданнар төркеме язма тәкъдиме буенча жирлек Советы тарафыннан билгеләнә.

Гражданнар жылышын үткәрү турындагы тәкъдимдә аны карау өчен чыгарылган мәсьәләләр исемлеге, тәкъдим ителә торган вакыт һәм жылышны үткәрү урыны булырга тиеш. Тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, ә жылыш уздыру инициативасы белән гражданнар – бу гражданнарның фамилиясен, исемен, этисенен исемен, туган датасын, яшәү адресын күрсәтеп мөрәжәгать итүе зарур.

Жирлек советы үзенә якындагы утырышында гражданнар жылышын үткәрү турындагы тәкъдимне карый.

Авыл жирлеге советы, максатка ярашлы түгел дип, гражданнар жылыш үткәрүдән баш тартырга хокуклы түгел.

5. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру максатларында гражданнар жылышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе территориаль ижтимагый үзидарә Уставы белән билгеләнә.

6. Гражданнар жылышын үткәрү вакыты һәм урыны турында һәм фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр турында тиешле территориядә яшәүчеләр жылышны үткәрү көненә кадәр жиде көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә, моның өчен массакуләм мәгълүмат чараларыннан файдаланып, почта хәбәрнамәләре, һәр фатирны аерым (Утар) обходлар, игъланнар һәм башка мөмкин чаралар. Жылышны эзерләү һәм үткәрү белән жирлек башкарма комитеты тәэмин итә.

7. Жылышлар эшендә 18 яшкә житкән, әлеге территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия булган гражданнар катнашырга хокуклы. Жылышта катнашу хокукына ия гражданнарның

гомуми саны Россия Федерациясе гражданның Россия Федерациясе чикләрендә булу һәм яшәү урыны буенча, муниципаль сайлауларны үткәрүдә файдаланыла торган очракта, теркәү исәбен алу мәгълүматлары нигезендә билгеләнә.

Жыелышта катнашырга хокукы булган гражданның санының өчтән бер өлеше булса, гражданның жыелышы үткәрү хокукы дип санала.

Жыелышның карарлары жыелышта катнашкан гражданның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

8. Градданның жыелышы жирле үзидарә органның һәм жирлекнең вазыйфай затларына карата мөрәжәгатьләр кабул итә, шулай ук жирле үзидарә органның һәм жирле үзидарә органның вазыйфай затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданның жыелуын сайларга мөмкин.

9. Территориаль жәмәгать үзидарәсен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча үткәрелә торган гражданның жыелышы аның компетенциясенә территориаль ижтимагый үзидарә уставы кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Градданның жыелышы тарафыннан кабул ителгән мөрәжәгатьләр мөрәжәгатьләрдә булган мәсьәләләргә хәл итү вәкаләтләренә кертелгән жирле үзидарә органның һәм жирле үзидарә органның вазыйфай затлары тарафыннан язмача жавап юнәлеше белән мәжбүри карап тикшерелгә тиеш.

11. Градданның жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе, шулай ук гражданның жыелышының вәкаләтләре Федераль закон, әлегә Устав һәм жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

12. Градданның жыелышы йомгалары рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка игълан итәргә) тиеш.

19 нче матдә. Градданның конференциясе (делегатлар жыелышы)

1. Халык конференциясе (делегатлар жыелышы) жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу һәм жирлек халкының фикерен ачыклау максатында үткәрелә. Жирлекнең тиешле территориаль өлешләрендә яшәүчеләр арасынан гражданның конференциясе гражданның жыелышы катлауланганда, шул исәптән тиешле территориядә яшәүче һәм гражданның жыелышында катнашырга хокукы булган гражданның саны 100 кешедән артып киткән очракта үткәрелә.

2. Градданның конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданның жыелышы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

3. Халык конференциясе (делегатлар жыелышы) халык, жирлек Советы, жирлек башлыгы инициативасы белән үткәрелә. Авыл жирлеге советы яки жирлек башлыгы инициативасы белән үткәрелгән гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) жирлек Советы һәм жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы белән үткәрелгән халык конференциясе (делегатлар жыелышы) жирлек Советы тарафыннан билгеләнә.

4. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы), анда сайланган делегатларның яртысыннан артырагы катнашса, дөрөслеккә туры килә дип санала. Конференция карарлары (делегатлар жыены) конференциядә катнашкан делегатларның күпчелек тавышы белән кабул ителә.
5. Гражданнарны билгеләү һәм конференция үткәрү (делегатлар жыены), делегатларны сайлау тәртибе авыл жирлегә Советының әлегә Уставы һәм норматив хокукый акты белән билгеләнә.
6. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча гражданнар (делегатлар жыелышы) конференциясе территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган тәртиптә һәм очракларда билгеләнә һәм үткәрелә.
7. Гражданнар конференциясе йомгаклары (делегатлар жыелышы) рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан итәргә) тиеш.

20 нче матдә . Гражданнарны кабул итү

1. Гражданнар сораштыруы жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлар, шулай ук дәүләт хакимияте органнары тарафыннан карарлар кабул иткәндә, халыкның фикерен ачыклау һәм аны исәпкә алу өчен жирлек территориясендә үткәрелә.

Сораштыру нәтижеләре тәкъдим итү характерына ия.

2. Гражданнар арасында сорашып белешүдә сайлау хокукына ия булган жирлек халкы катнашырга хокуклы.

3. Гражданнарны сораштыру инициатива буенча үткәрелә:

- 1) жирлек Советы яисә жирлек башлыгы-жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча;
- 2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарының – жирлек жирләрен республика һәм республика әһәмиятендәге объектлар өчен максатчан билгеләнештәге үзгәртү турындагы карар кабул иткәндә гражданнар фикерләрен исәпкә алу өчен.

4. Гражданнарны сораштыру үткәрү һәм билгеләү тәртибе авыл жирлегә Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

5. Гражданнарны сораштыру үткәрү турында карар жирлек Советы тарафыннан кабул ителә. Жирлек советы карары нигезендә гражданнарның сораштыру билгеләнә:

- 1) сораштыру үткәрү датасы һәм сроклары;
- 2) Сораштыру үткәргәндә тәкъдим ителә торган (соруларны) мәсьәләне (мәсьәләләрне) формулировкалау;
- 3) сораштыру үткәрү методикасы;
- 4) сораштыру кәгазе формасы;
- 5) сораштыруда катнашучы авыл жирлегендәге халыкның минималь саны.

6. Жирлектә яшәүчеләр әлеге чараны уздыруга 10 көннән дә ким булмаган вакыт эчендә гражданнардан сораштыру үткәру турында мәгълүмат бирергә тиеш.

7. Халык арасында сораштыру әзерләү һәм үткәру белән бәйлә чараларны финанслау гамәлгә ашырыла:

1) жирлек бюджеты акчалары исәбеннән – жирлекнең жирле үзидарә органнары инициативасы буенча сораштыру үткәргәндә;

2) Татарстан Республикасы бюджеты акчалары исәбеннән - Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча сораштыру үткәргәндә.

8. Сораштыру нәтижәләре аны үткәргәннән соң бер ай эчендә бастырып чыгарылырга (халыкка игълан итәргә) тиеш. Сорашып белешү нәтижәләре белән һәр жирлекнең кешесе танышырга хокуклы. Сораштыру нәтижәләре жирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул иткәндә мәжбүри исәпкә алынырга тиеш.

21 нче матдә. Жирле үзидарә органнарына гражданнар мөрәжәгатъләре

1. Гражданнар жирлекнең жирле үзидарә органнарына индивидуаль һәм күмәк мөрәжәгатъләргә хокуклы.

2. Гражданнарның мөрәжәгате «Россия Федерациясе гражданның мөрәжәгатъләрен карау тәртибе турында " 2006 елның 2 маендагы 59 – ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда карап тикшерелергә тиеш.

3. Гражданнар мөрәжәгатъләрен карау тәртибе һәм срокларын бозган өчен Жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары Россия Федерациясе законнары нигезендә жаваплы.

22 нче матдә. Жирле үзидарә халкын турыдан-туры гамәлгә ашыруның һәм аны гамәлгә ашыруда катнашунның башка формалары

1. Әлеге устав белән бергә федераль закон нигезендә жирле үзидарә халкын турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның катнашуы формалары белән беррәттән гражданнар жирле үзидарәне Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарға, Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка рәвешләрдә гамәлгә ашыруда катнашырга хокуклы.

2. Жирле үзидарә халкын турыдан-туры тормышка ашыру һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның катнашуы законлык, иреклелек принципларына нигезләнә.

Жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә органнарының вазыйфаи затлары халыкка жирле үзидарә өлкәсендә турыдан-туры тормышка ашыруда һәм халыкның жирле үзидарәдә катнашуын тормышка ашыруда ярдәм итәргә тиеш.

III бүлек. ЖИРЛЕК СОВЕТЫ

23 нче матдә. Жирлек Советы-Жирле үзидарә вәкиллекле органы

1. Авыл жирлеге Советы Жирле үзидарәнең вәкиллекле органы булып тора.
2. Авыл жирлеге Советының рәсми исеме - "Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы Саклаубаш авыл жирлеге Советы".
3. Жирлек Советы вәкаләтләре срогы-5 ел.
4. Жирлек советы жирлектә яшәүче халыкка хисап тотта.
5. Жирлек советы үз исеме язылган печать, бланкка ия.
6. Жирлек Советы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджеты чыгымнарын классификацияләү нигезендә жирлек бюджеты өчен аерым юл белән карала.

24 нче матдә. Жирлек Советы составы

1. Жирлек советы бер мандатлы сайлау округлары буенча муниципаль сайлауларда сайланучы 7 депутаттан тора.
2. Аның составына жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесе сайланганда жирлек советы хокуклы була.

25 нче матдә. Жирлек Советы депутаты статусы

1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре сайланганнан соң башлана һәм яңа чакырылыш жирлек советы эшли башлаган көннән туктатыла.
2. Жирлек Советы депутаты, депутат эшчәнлеген төп эш урыны буенча хезмәт һәм хезмәт вазыйфаларын башкару белән бергә, әлеге устав белән билгеләнгән очраклардан тыш, даими булмаган нигездә эшли.
3. Жирлек Советы депутаты Россия Федерациясе Федераль Собрание Дәүләт Думасы депутаты, Россия Федерациясе Федераль Собрание Федерация Советы әгъзасы, Россия Федерациясе субъектлары дәүләт хакимиятенең закон чыгару (вәкиллекле) органы депутаты була алмый, Россия Федерациясенең башка дәүләт вазыйфаларын, Татарстан Республикасының дәүләт вазыйфаларын, шулай ук дәүләт граждан хезмәте вазыйфаларын һәм муниципаль хезмәт вазыйфаларын били алмый. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле башка чикләүләр федераль законнар белән билгеләнә.
4. Жирлек Советы депутатына законнар, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары нигезендә үз вәкаләтләрен тоткарлыксыз тормышка ашыру өчен шартлар тудырыла.
5. Жирлек Советы депутаты депутат этикасы кагыйдәләрен үтәргә тиеш, алар шул исәптән депутатның түбәндәге бурычларын да үз эченә алырга тиеш:
  - 1) жирле үзидарә органнары эшендә катнашудан тыелырга һәм депутат статусыннан шәхси яисә аның якин туганнарына кагылышлы мәсьәләләргә хәл иткәндә жирле үзидарә

органнары, оешмалар, вазыйфаи затлар, муниципаль хезмәткәрләр һәм гражданнар эшчәнлегенә йогынты ясау өчен файдаланмаса;

2) депутат вазыйфаларын объектив башкаруда шик уята алырлык үз-үзенә тотудан тыелырга, шулай ук аның абруена яки жирлек Советы абруена зыян китерерлек низаглы хәлләрдән качмаса;

3) мәнфәгатьләр каршылыгы барлыкка килү куркынычы булганда - шәхси мәнфәгатьләр каршылыгы барлыкка килүгә китерә яисә Депутат вазыйфаларын объектив башкаруга йогынты ясый алган ситуацияләр - бу турыда жирлек советына хәбәр итәргә һәм әлегә мәнфәгатьләр каршылыгын булдырмау яки жайга салуга юнәлтелгән аның карарын үтәргә;

4) жирлек Советында халык алдында чыгыш ясау кагыйдәләрен үтәргә;

5) депутат эшчәнлегенә бәйле булмаган максатларда, Федераль закон нигезендә конфиденциаль характердагы мәгълүматка кертелгән мәгълүматларны, депутат вазыйфаларын башкару белән бәйле рәвештә аңа билгеле булган конфиденциаль характердагы мәгълүматка кертмәскә һәм кулланмаса;

б) депутат вазыйфаларын башкару белән бәйле рәвештә физик һәм юридик затлардан бүләкләүләр (бүләкләр, акчалата бүләк, ссудалар, хезмәтләр күрсәтү, күңел ачу, ял итү, транспорт чыгымнарын түлү һәм башка бүләкләүләр) алмаса.

6. Жирлек Советы депутаты «коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрдәге 273-ФЗ номерлы федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләргә һәм тыюларны үтәргә тиеш.

26 нче матдә . Жирлек Советы депутатының сайлаучылар белән бердәм исәп-хисап мөнәсәбәтләре

1. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар, шулай ук сайлау округы территориясендә урнашкан предприятие, оешмалар, дөүләт һәм башка органнар белән элемтәдә тора.

2. Авыл жирлегә Советы депутаты сайлаучылар алдында жаваплы һәм алар алдында хисап тота.

3. Авыл жирлегә Советы депутаты сайлаучылар алдында елга бер тапкырдан да ким булмаган эшләре турында хисап тота, авыл жирлегә Советының эше турында даими рәвештә хәбәр итә, айга бер тапкырдан да ким булмаган санда сайлаучылар кабул итә.

4. Жирлек Советы депутаты жирлек халкының законлы хокукларын, ирекләрен һәм мәнфәгатьләрен тәмин итү буенча законнарда каралган чаралар күрергә, шул исәптән алардан кергән тәкъдимнәргә, гаризаларны, шикаятьләргә карарга, алардагы мәсьәләләргә дәрәс һәм вакытында хәл итәргә тиеш.

27 нче матдә. Яңа сайланган жирлек советының эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш авыл жирлегә Советы беренче утырышка, жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесе сайланганнан соң, ун көннән

дә соңга калмыйча жылырга жыена. Сайлаулардан соң беренче утырыш жирлек башлыгы тарафыннан, ә ул булмаганда, жирлек сайлау комиссиясе тарафыннан чакырыла.

2. Авыл жирлеге Советының сайлаулардан соң беренче утырышын яңа жирлек башлыгы сайланганчы жирлек советының иң өлкән депутаты ача һәм алып бара.

28 нче матдә. Жирлек Советы Компетенциясе

1. Жирлек Советы карамагында:

- 1) жирлекнең уставын кабул итү һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү;
- 2) жирлек территориясендә һәркем өчен мәжбүри кагыйдәләр билгеләү;
- 3) жирлек бюджеты проектын карау, жирлек бюджетын раслау һәм аның үтәлеше турындагы хисапны раслау, аның үтәлешен тикшереп тору;
- 4) салымнар һәм җыямнар билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгару, аларны түләү буенча ташламалар бирү, салымнар һәм җыямнар турында Россия Федерациясе законнары нигезендә;
- 5) коммуналь инфраструктура системасына тоташтыруга тарифларны, коммуналь комплекс оешмалары товарларына һәм хезмәт күрсәтүләренә, кулланучылар өчен бәяләргә (Тарифлар) өстәмәләр кертүгә тарифларны җайга салу.
- 6) жирлекнең үсеш планнарын һәм программаларын кабул итү, үтәлеше турындагы отчетларны раслау;
- 7) энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәләлеген арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны раслау;
- 8) жирлекнең коммуналь инфраструктурасы системаларын комплекслы үстерү программаларын, жирлекнең транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын, жирлекнең социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын раслау, аларга карата таләпләр Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә.
- 9) жирлекнең чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору турында инициатива тәкъдим итү;
- 10) жирлек советына депутатлар сайлау билгеләү; жирлек советына депутатлар сайлау буенча сайлау округлары схемасын раслау;;
- 11) жирле референдум билгеләү;
- 12) жирлек башлыгын сайлау, аның отставкасын кабул итү;
- 13) башлыкны отставкага җибәрү турында Карар кабул итү;
- 14) жирлек советына депутатлар арасыннан жирлек вәкилен сайлау;
- 15) жирлек башкарма комитеты җитәкчесен билгеләү, аның отставкасын кабул итү;

- 16) жирлек башкарма комитетының структурасын раслау, аның хезмәткәрләренең чик санын билгеләү;
- 17) жирлек башкарма комитеты житәкчесе урынына конкурс үткәрү тәртибен билгеләү, Конкурс комиссиясе әгъзаларын билгеләү;
- 18) жирлек сайлау комиссиясенең әгъзаларын билгеләп кую;
- 19) жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору, жирлек Советы депутатын чакыртып алу мәсьәләләре буенча тавыш бирү билгеләү;
- 20) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында Закон чыгару инициативасы хокукын гамәлгә ашыру;
- 21) муниципаль жирлектәге милек белән идарә итү һәм эш итү тәртибен, шул исәптән федераль законнар нигезендә аны хосусыйлаштыру шартларын һәм тәртибен билгеләү; авыл жирлеге Советы тарафыннан расланганнан соң тартып алына торган муниципаль мөлкәт төрләре исемлеген билгеләү;;
- 22) муниципаль предприятиеләрне төзү, үзгәртеп кору һәм бетерү турында карарлар кабул итү тәртибен билгеләү, шулай ук, федераль законнарда каралган очраклардан тыш, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәтләре күрсәтүгә тарифларны билгеләү турында карарлар кабул итү тәртибен билгеләү;
- 23) жирлекнең муниципальара хезмәтгәшлек итү оешмаларында катнашу тәртибен билгеләү;
- 24) жирлек жирле үзидарә органнары эшчәнлеген матди-техник һәм оештыру ягыннан тәэмин итү тәртибен билгеләү;;
- 25) жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфаи затлары тарафыннан башкарылуын контрольдә тоту;
- 26) жирлекнең территориаль планлаштыру документларын, жирлекнең шәһәр төзелешен проектлаштыруның жирле нормативларын, жирлек территориясендәге жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләрен, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы нигезендә башка шәһәр төзелеше документларын раслау;;
- 27) жирлек территориясендә урамнарга һәм башка торак пунктларга исем бирү һәм исем бирү мәсьәләләрен хәл итү.;
- 28) гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен, жирле резервларны булдыру һәм алардан файдалану тәртибен билгеләү;
- 29) муниципаль махсулаштырылган торак фондының торак урыннарын бирү тәртибен билгеләү;;
- 30) жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затларын, жирле үзидарәнең сайланулы органнары әгъзаларын, жирлек Советы депутатларын әзерләүне, шулай ук муниципаль

хезмәткәрләргә һәм муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләрен һөнәри әзерләүне, яңадан әзерләүне һәм аларның квалификациясен күтәрүне оештыру.;

31) жирик бюджетыннан территориаль ижтимагый үзидарә органнарына кирәкле чаралар бүлеп бирү шартларын һәм тәртибен билгеләү;

32) автоном коммерцияле булмаган оешмалар һәм фондлар рәвешендә коммерцияле булмаган оешмалар төзү турында карарлар кабул итү;

33) үз массакүләм мәгълүмат чараларын гамәлгә ашыру;

34) жирик Уставын һәм жирик Советы карарларын аңлатып бирү;

35) үз эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча жирик Советы Регламентын һәм башка карарлар кабул итү;

36) жирик Советы Аппараты турында нигезләмә раслау;

37) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән жирикләргә вәкилләкле органнары карамагына кертелгән башка вәкаләтләр, шулай ук әлеге устав белән жирик советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.

2. Авыл жириге Советы, авыл жириге башлыгы яисә аерым депутатлар (депутатлар төркемнәре) тарафыннан нинди дә булса формада, аны үтәү барышында жирик советы, жирик башлыгы һәм депутатлар эшчәнлеген тәмин итүгә жиберелә торган бюджет акчаларыннан гайре, рәхсәт ителми.

29 нче матдә . Жирик советының эш тәртибе

1. Авыл жириге Советының эш тәртибе әлеге Устав һәм жирик Советы Регламенты белән билгеләнә.

2. Аның жирик советы эшчәнлегенә төп формасы булып аның жирик советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр хәл ителә.

3. Авыл жириге советы утырышы сайланган депутатлар саныннан 50 проценттан да ким булмаган очракта тулы хокуклы дип санала .

4. Жирик советының чираттагы утырышлары кирәк саен, ләкин кимендә өч айга бер тапкыр уздырыла. Чираттан тыш утырышлар жирик башлыгы яисә жирик Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бере инициативасы белән чакырыла.

5. Совет утырышлары жирик башлыгы тарафыннан чакырыла. Жирик Советы депутатлары һәм чакырылган затлар чираттагы утырышның вакыты, урыны һәм көн тәртибе турында биш көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә, ә чираттан тыш утырыш 1 көннән дә соңга калмыйча аны үткәргә кадәр.

6. Жирик Советы утырышлары ачык һәм хәбәрдар рәвештә уздырыла. Жирикнең ачык утырышларында һәр кешесе катнаша ала.

Регламентта каралган очрақларда жирлек Советы ябык утырыш уздыру турында Карар кабул итэргэ хокуклы, анда жирлек советы чакырылган затлар, шулай ук утырышта закон нигезендэ катнашырга хокуклы затлар гына катнаша ала.

7. Һәр утырышта жирлек советы утырышы беркетмәсе алып барыла. Утырыш беркетмәсенә утырышны үткөрү датасы, урыны һәм вақыты турында белешмәләр кертелә, карала торган барлык мәсьәләләр санап үтелә һәм тавыш бирү нәтижәләрен күрсәтеп, барлык кабул ителгән карарлар теркәлә. Жирлек советы утырышы беркетмәсенә кул куйганнан соң, жирлек башлығы белән һәр жирлек кешесе таныша ала.

8. Жирлек советы утырышларында һәр депутат бер тавышка ия. Жирлек Советы депутаты Шәхси тавыш бирү хокукын тормышка ашыра. Жирлек советы утырышларында тавыш бирү ачык (шул исәптән исемле) һәм яшерен булырга мөмкин. Тавыш бирүнең һәр төрен куллану очрақлары әлеге Устав, жирлек Советы Регламенты белән билгеләнә.

30 нче матдә. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру

1. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыруны жирлек башлығы – жирлек Советы Рәисе башкара.

2. Жирлек Советы Регламенты нигезендә жирлек советы вәкаләтләренә кертелгән мәсьәләләргә алдан карау һәм эзерләү өчен, жирлек башлығы һәм аның урынбасарынан тыш, комиссияләр төзелә һәм (яисә) әлеге мәсьәләләргә эзерләү өчен җаваплы депутатлар билгеләнә ала, жирлек советы эшчәнлегенең төп юнәлешләре буенча.

3. Муниципаль программалар, жирлек Советы карарлары проектларын эзерләү, жирлек карамагына караган иң мөһим мәсьәләләр турында фикер алышу өчен жирлек Советы каршында депутатлар, жирлек башкарма комитеты, иҗтимагый берләшмәләр, оешма һәм предприятиеләр, белгечләр, экспертлар һәм жирлек халкы составындагы эшче, эксперт төркемнәре төзелә ала.

4. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди - техник һәм башка яктан тәмин итүне жирлек Советы аппараты башкара.

31 нче матдә. Жирлек Советының контроль функцияләр башкаруы

1. Жирлек советы авыл жирлегә территориясендә жирле Совет тарафыннан кабул ителгән норматив актларның, жирлекнең бюджеты үтәлеше, жирлекнең үсеш программалары үтәлешен, жирлекнең башкарма комитеты эшчәнлеген контрольдә тоту.

2. Авыл жирлегә жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфаи затлары тарафыннан законнар, әлеге Устав һәм башка муниципаль хокукый актлар бозу фактлары ачкыланган очрақта, жирлек Советы карары белән, жирлек башлығы депутатлардан әлеге фактларны тикшерү өчен вақытлы контроль комиссияләр барлыкка килергә мөмкин.

3. Законнар нигезендә, жирлек башлығы карары белән жирлек бюджеты акчаларын максатчан файдалану, муниципаль милекне файдалануның нәтижәлегә, шулай ук жирлекнең финанс-хужалык эшчәнлегендәге башка мәсьәләләр буенча тикшерүләр

(ревизиялар) үткәрелә ала. Тикшерүләр (ревизиялар) үткәрүгә билгеләнгән тәртиптә бәйсез аудиторлар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре җәлеп ителә ала.

4. Авыл жирлеге башкарма комитеты, предприятие, учреждение, оешма, вазыйфай затлар, территориаль иҗтимагый үзидарә органнары, әгәр законда башкасы билгеләнмәгән булса, жирлек Советы мөрәҗәгатә, аның контроль комиссиясе, жирлек Советы депутаты гозере буенча жирлек советы карамагына кагылышлы мәсьәләләр буенча, ә законнарны, муниципаль хокукый актларны бозган очракта, хокук бозуларны бетерү һәм гаепле затларны җаваплылыкка тарту буенча кичекмәстән чаралар күрергә тиеш.

5. Жирлек советы, контроль функцияләр башкарганнан соң, жирлек башкарма комитетының финанс-хужалык һәм башкару-боеру эшчәнлегенә тыкшынырга хокуксыз.

32 нче матдә. Муниципаль район Советына жирлек вәкилен сайлау

1. Жирлек вәкиле Сарман муниципаль районы Советына депутатлар арасынан яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана.

2. Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан яртысыннан артыгы тавыш биргән кандидат сайланган дип санала.

33 нче матдә. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату.

1. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылырга мөмкин:

1) жирлек Советы үз-үзен таркату турында Карар кабул итү;

2) жирлек Советы депутатларының әлеге составының хокуксыз булмавы турында Татарстан Республикасы Югары судының карары үз көченә керү, шул исәптән депутатларның үз вәкаләтләре китүенә бәйле рәвештә;

3) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган муниципаль берәмлекне үзгәртеп кору очрагында, шулай ук жирлек бетерелгәндә;

4) жирлек статусын югалткан очракта, аның шәһәр округы белән бергә муниципаль берәмлек статусы;

5) жирлек чикләрен үзгәртү яисә шәһәр округы белән жирлек берләшүе аркасында килеп чыккан сайлаучыларның 25 проценттан артырагына кадәр арткан очракта.

2. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылу аның депутатлары вәкаләтләрен туктатуга китерә.

3. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, жирлек сайлау комиссиясе үз вәкаләтләрен вакытыннан алда туктаткан көннән соң алты айдан да соңга калмыйча үткәрелергә тиеш булган жирлек советына депутатлар сайлау билгели.

34 нче матдә. Жирлек Советы үз-үзен таркату турында Карар кабул итү тәртибе

1. Авыл жирлеге Советының үз-үзен таркату турындагы карар жирлек башлыгы яисә жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә яртысы инициативасы белән кабул ителергә мөмкин.

2. Үз-үзен таркату турында Карар кабул итү инициативасын күрсәтә алмый :

1) жирлек Советы сайланганнан соң беренче ел дәвамында;

2) жирлек бюджетын кабул итү һәм аның үтәләше турындагы хисапны раслау чорында.;

3) жирлек башлыгын чакыртып алу турында тавыш бирүне уздыру чорында йә үз вәкаләтләрен вакытыннан алда туктаткан очракта.

3. Авыл жирлеге Советының үз-үзен таркату турындагы язма тәкъдиме үз-үзен таркату мотивлары булырга тиеш, шулай ук аңа үз-үзен таркату сәбәпләрен нигезләүче башка материаллар да беркетелергә мөмкин.

4. Депутатлар арасынан үз-үзен таркату турындагы мәсьәләне алдан карау өчен жирлек советы карары белән комиссия төзелә. Жирлек советы яки жирлек башлыгы карары буенча жирлек Советы үз-үзен таркату турындагы мәсьәлә халык алдында тыңлауларга чыгарылырга мөмкин.

5. Авыл жирлеге Советының үз-үзен таркату турындагы мәсьәләне карау дәвамлылығы жирлек Советы депутатлары һәм жирлек халкы белән үз-үзен таркату инициативасының барлык шартларын һәм нигезләүләрен төрле яклап һәм объектив тикшерү мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Карар үз-үзен таркату турында инициативаны тәкъдим иткән көннән ике ай үткәннән соң кабул ителергә мөмкин.

6. Жирлек советының үз-үзен таркату турындагы карар яшерен тавыш бирү юлы белән жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан өчтән икесе тавышы белән кабул ителә.

7. Үз-үзен таркату турындагы тәкъдимнәре жирлек Советы кире каккан очракта, үз-үзен турында кабат инициатива тавыш биргән көннән бер елдан соң ук үз-үзен таркату мәсьәләсе буенча тәкъдим ителергә мөмкин.

35 нче матдә. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла:

1) үлем;

2) үз теләге белән отставкага жибәрү;

3) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чикләнгән дип тану;

4) Суд дип тану, билгесез булу яки үлгән дип игълан итү;

5) судның гаепләү карары үз көченә керү;

6) даими яшәү урынына Россия Федерациясе чикләреннән чыгу;

7) Россия Федерациясе гражданлыгы туктатылу, чит ил гражданлыгы туктатылу - аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органына сайланган булырга, чит ил гражданлыгы алырга яки Россия Федерациясе гражданының Россия Федерациясе халыкара килешүе катнашучысы булмаган чит ил территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы бүтән документ алырга хокуклы., жирле үзидарә органнарына сайланган булырга хокуклы;

8) сайлаучыларны чакыртып алу;

9) муниципаль район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату йә жирлек башлыгы буларак аның вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату;

10) хәрби хезмәткә чакыру яисә аны альтернатив граждан хезмәтен алмаштыра торган юнәлешкә чакыру;

11) «коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы федераль закон, «дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп торы турында» 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы федераль закон, «аерым категорияләрдәге затларның аерым категорияләренә счет (в) ачуны һәм аларны саклауны тыю турында " 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы федераль закон белән Россия Федерациясе территориясендә урнашкан чит ил банкларында урнашкан акчалар һәм кыйммәтләргә сакларга һәм, чит ил финанс инструментларын белү һәм (яки) алардан файдалану».

12) федераль законнар белән билгеләнгән башка очракларда.

1.1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында " Федераль законда билгеләнгән чикләүләргә үтәмәгән очракта, вакытыннан алда туктатыла»;

2. Әлегә нче матдәнең 1 пунктчындагы 1-7, 10-12 пунктчаларында күрсәтелгән очракларда жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен туктату турында карар жирлек Советы тарафыннан кабул ителә, анда жирлек Советы депутаты вәкаләтләргә бетү көне билгеләнә.

3. Әлегә нче матдәнең 1 пунктчындагы 8 пунктчасында каралган очракта жирлек Советы депутаты вәкаләтләргә жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү нәтижәләрен рәсми бастырып чыгарылган көннән туктатыла.

4. Авыл жирлегә Советы депутаты вәкаләтләргә әлегә нче матдәнең 1 пунктчындагы 9 пунктчасында каралган очракта жирлек Советы вәкаләтләргә вакытыннан алда туктатыла.

5. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләргә вакытыннан алда туктатылган очракта, өстәмә сайлаулар федераль закон, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә билгеләнә.

6. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгәннән соң 30 көннән дә соңга калмыйча, жирлек Советы сессияләре арасында бу нигез барлыкка килгән булса, ул шушы нигез барлыкка килгән көннән өч айдан да соңга калмыйча кабул ителә.

IV БҮЛЕК. ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫ

36 нче матдә. Жирлек башлыгы-жирлекнең иң югары вазыйфаи заты

1. Жирлек башлыгы жирлекнең иң югары вазифаи заты булып тора
2. Жирлек башлыгы жирлек Советы тарафыннан сайлана һәм аның рәисе булып тора.
3. Авыл жирлеге башлыгының рәсми атамасы - "Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы Саклаубаш авыл жирлеге башлыгы".
4. Авыл жирлеге башлыгы вазифасы буенча Сарман муниципаль районы Советы депутаты булып тора.

37 нче матдә. Жирлек башлыгын сайлау тәртибе

1. Яңа сайланган жирлек советының беренче утырышында жирлек Советы депутатлары арасыннан яшерен тавыш бирү юлы белән жирлек Советы вәкаләтләре срогына сайлана. Авыл жирлеге башлыгы сайланды, шул исәптән жирлек халкы, жәмәгать берләшмәләре, Татарстан Республикасы Президенты тәкъдимнәре нигезендә дә.
2. Сайлау өчен жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан яртысыннан артырагы тавыш бирсә, жирлек Советы депутаты сайланган дип санала.
3. Сайланганнан соң жирлек башлыгы чираттагы ант бирә:

«Миңа йөкләнгән бурычны тормышка ашырганда, Саклаубаш авыл жирлеге башлыгы Россия Федерациясе Конституциясен һәм законнарын, Татарстан Республикасы Конституциясен һәм законнарын, жирлек уставын үтәргә, жирлек халкының иминлеген тәмин итү, кеше һәм гражданның хокукларын һәм ирекләрен яклау өчен бөтен көчемне һәм белемемне кулланырга ант итәм».

38 нче матдә. Жирлек Башлыгы статусы

1. Жирлек башлыгы даими нигездә эшли.
2. Авыл жирлеге башлыгы даими нигездә алмаштырыла торган Сарман муниципаль район Советында сайланганда, ул жирлек башлыгы вәкаләтләрен мөстәкыйль булмаган нигездә башкара.
3. Авыл жирлеге башлыгы әлеге Уставның 25 нче матдәсындагы 3 пунктында күрсәтелгән вазыйфаларны алмаштыра алмый, шулай ук әлеге Уставның 25 нче матдәсындагы 3 пунктында күрсәтелгән вазифаларны били алмый:
  - 1) Шәхси яисә ышанычлы затлар аша эшмәкәрлек эшчәнлегә белән шөгыльләнәргә, шулай ук хужалык итүче субъект (торак, торак-төзелеш, гараж кооперативлары, бакчачылык, яшелчәчелек, дача кулланучылар кооперативларыннан, күчәмсез милек хужалары һәм профсоюзның билгеләнгән тәртиптә теркәлгән иптәшлекләреннән, Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре Советы, муниципаль берәмлекләренң башка берләшмәләреннән тыш) белән идарә итүдә катнашырга, әгәр федераль законнарда башкача каралмаган булса яисә федераль законнарда башкача каралмаган булса, , федераль законнар

һәм Россия Федерациясе субъекты законнары нигезендә билгеләнгән муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән, аңа әлеге оешма белән идарә итүдә катнашырга кушылмаган;

2) башка түләүле эшчәнлек белән шөгыльләнәргә, моннан тыш, укытучылар, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек. Шул ук вакытта мөгаллимлек, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек, әгәр Россия Федерациясенең халыкара килешүе яки Россия Федерациясе законнары белән башкасы каралмаган булса, фәкать чит дәүләтләр, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданны һәм гражданлыгы булмаган затлар акчалары хисабына гына финанслана алмый;

3) Россия Федерациясенең халыкара килешүендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә итү органнары, Попечительләр яки күзәтү советлары, чит илләрнең коммерцияле булмаган оешмалары һәм Россия Федерациясе территориясендә гамәлдә булган структур бүлекчәләре составына керергә.

4. Авыл жирлегә башлыгы үз эшчәнлегендә федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә жирлек Советына хисап тотты һәм хисап тотты.

5. Жирлек башлыгы елга бер тапкырдан да ким түгел жирлек советы алдында үз эшчәнлегенә турында хисап тотта.

6. Жирлек башлыгы «коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләр һәм тыюлар үтәргә тиеш.

39 нче матдә. Жирлек Башлыгы вәкаләтләре

Жирлек Башлыгы:

1) башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданны һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә жирлек исеменнән эш йөртә, ышанычнамәсез жирлек исеменнән эш итә;

2) жирлек Советы эшчәнлеген оештыра, Жирлек советы утырышларын чакыра һәм аларда рәислек итә;

3) жирлек Советы кабул иткән норматив хокукый актларга әлеге устав белән билгеләнгән тәртиптә имза сала һәм халыкка хәбәр итә;

4) жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча үз вәкаләтләре чикләрендә хокукый актлар чыгара;

5) муниципаль район Башкарма комитеты житәкчесе белән контракт төзи;

6) жирлек советы эшендә жәмәгатьчелек фикерен хәбәрдарлыкны һәм исәпкә алуны тәэмин итү буенча чаралар күрә;

7) гражданны шәхси кабул итүне гамәлгә ашыра һәм гражданнырдан кергән мөрәжәгатьләргә карый;

- 8) жирлек Советы утырышларының беркетмэләрен имзалый;
- 9) жирлек Советы аппараты эшчәнлегә белән житәкчелек итә;
- 10) жирлек Советының контроль вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны координацияли;
- 11) жирлек Советы эшчәнлеген тәмин итү һәм жирлек бюджетында каралган чыгымнар буенча акча бүлүче булып тора;
- 12) Закон һәм әлегә Устав нигезендә гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерүләре юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру буенча жирлек советының хокукый акты кабул итүне оештыра;
- 13) жирлек жирле үзидарә органнарының федераль башкарма хакимият органнарының территориаль органнары, башка федераль органнар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән жирлек территориясендә гамәлдә булган үзара хезмәттәшлеген тәмин итә;
- 14) жирлек исеменнән икътисадый һәм социаль-мәдәни өлкәләрдә хезмәттәшлек турында дәүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләренң жирле үзидарә органнары белән шартнамәләр һәм килешүләр, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән үзара эшчәнлек турында шартнамәләр һәм килешүләр төзи ;
- 15) муниципаль хезмәткәрләренң һәм жирле үзидарә органнары хезмәткәрләренң хезмәт өчен түләү күләмен һәм шартларын билгели;
- 16) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен һәм жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен жирле үзидарә органнары тарафыннан гамәлгә ашыруны тәмин итә;
- 17) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән жирлек башлыклары карамагына кертелгән башка вәкаләтләрен, шулай ук әлегә Устав, жирлек Советы карарлары белән жирлек башлыгы вәкаләтләренә кертә.

40 нче матдә. Жирлек башлыгы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла:
  - 1) үлем;
  - 2) үз теләгә белән отставкага жибәрү;
  - 3) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында " Федераль законның 74.1 нче матдәсы нигезендә отставкага китү турында»;
  - 4) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында " Федераль законның 74 нче матдәсы нигезендә вазыйфасыннан читләштерү»;
  - 5) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чикләнгән дип тану;
  - 6) судның билгесез югалган яки үлгән дип тануы;

- 7) судның гаепләү карары үз көченә керү;
  - 8) даими яшәү урынына Россия Федерациясе чикләреннән чыгу;
  - 9) Россия Федерациясе гражданлыгы туктатылу, чит ил гражданлыгы туктатылу - аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланган булырга, чит ил гражданлыгы алырга яисә аларга Россия Федерациясе гражданының Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашмаган чит ил территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы бүтән документ алырга хокуклы., жирле үзидарә органнарына сайланган булырга хокуклы;
  - 10) сайлаучыларны чакыртып алу;
  - 11) суд тәртибендә урнаштырылган сәламәтлек торышы буенча муниципаль берәмлек башлыгы вәкаләтләрән гамәлгә ашырырга сәләтсезлек;
  - 12) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган муниципаль берәмлекләрне үзгәртеп кору, шулай ук муниципаль берәмлек бетерелгән очракта;
  - 13) «коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы федераль закон, «дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында» 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы федераль закон, «аерым категорияләрдәге затларның аерым категорияләренә сәчет (в) ачуны һәм аларны саклауны тыю турында " 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы федераль закон белән Россия Федерациясе территориясендә урнашкан чит ил банкларында урнашкан акчалар һәм кыйммәтләрне сакларга һәм, чит ил финанс инструментларын белү һәм (яки) алардан файдалану».
2. Жирлек башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, жирлекнең яңа башлыгын сайлау жирлек Советының якындагы утырышында башкарыла.
  3. Әгәр жирлек башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда, жирлек Советы вәкаләтләре тәмамланьрга алты айдан да кимрәк вакыт калса, жирлек советының карары буенча яңа башлык сайланмаса мөмкин.

V БҮЛЕК. БАШКАРМА КОМИТЕТ

41 нче матдә. Авыл жирлегә Башкарма комитеты – жирле үзидарә органнарының башкарма-боеру органы

1. Авыл жирлегә Башкарма комитеты жирле үзидарә органнарының башкару-идарә итү органы булып тора.
2. Авыл жирлегә Башкарма комитетының рәсми исеме - "Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы Саклаубаш авыл жирлегә Башкарма комитеты".
3. Авыл жирлегә Башкарма комитеты хисап тота һәм жирлек Советына контрольгә алына.
4. Авыл жирлегә Башкарма комитеты үз исеме язылган бланкка ия.

5. Жирлек Башкарма комитеты эшчэнлеген тээмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджеты чыгымнарын классификацияләү нигезендә жирлек бюджетында аерым юл белән карала.

42 нче матдә. Жирлекнең Башкарма комитеты структурасы

1. Башкарма комитетның структурасы жирлек Советы тарафыннан жирлек башлыгы тәкъдиме буенча раслана.
2. Авыл жирлеге Башкарма комитеты структурасына жирлек Башкарма комитеты житәкчесе, аның урынбасары (сәркәтибе), башка вазифалы затлар һәм Башкарма комитетның тармак (функциональ) органнары керә.
3. Авыл жирлеге Башкарма комитеты эшчэнлегендәге жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча килешенгән мәсьәләләрне хәл итү өчен жирлек башлыгы карары белән координация, эксперт һәм башка иҗтимагый (консультатив) Советлар барлыкка килергә мөмкин. Күрсәтелгән Советлар авыл жирлеге Башкарма комитеты структурасына керми. Аларда эш жәмәгать башлангычларында башкарыла.
4. Авыл жирлеге Башкарма комитеты житәкчесе булып жирлек башлыгы тора.

43 нче матдә. Башкарма комитет вәкаләтләре

1. Жирлекнең Башкарма комитеты:

1) планлаштыру, бюджет, финанслар һәм исәп алу өлкәсендә:

- жирлек бюджетының проектын, жирлекнең комплекслы социаль-икътисади үсеше программаларының һәм планнарының проектын эшли;

- жирлек бюджетының үтәлешен тээмин итә, жирлекнең комплекслы социаль-икътисади үсеше программаларының һәм планнарының үтәлешен оештыра;

- жирлек бюджетының үтәлеше, жирлекнең комплекслы социаль-икътисади үсеше программаларының һәм планнарының үтәлеше турында отчет эзерли;

- жирлекнең икътисади һәм социаль торышын характерлаучы статистик күрсәткечләр жьюны оештыра һәм күрсәтелгән мәгълүматларны Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә дәүләт хакимияте органнарына тапшыруны оештыра;

2) муниципаль милек белән идарә итү, жирлек территориясендә предприятие, учреждение һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәтләр:

- муниципаль милектә булган милек белән идарә итә, муниципаль милек объектларын булдыру, файдалану, файдалану, идарә итү һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә;

- жирлек советы карары белән билгеләнгән очрактарда жирлек Советы килешүенә (раславына) муниципаль милекне тартып алу, шул исәптән аны хосусыйлаштыру турында тәкъдимнәр эзерли һәм кертә;

- муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, оешмалар белән төзи, жирлекнең икътисадый һәм социаль үсеше турында килешүләр төзи; жирлек территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек формасындагы предприятиеләр булдыруга ярдәм итә;

- жирлек советы билгеләгән тәртип нигезендә муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр булдыра, аларның эшчәнлегенә максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, уставларын раслый, муниципаль казна учреждениеләрен финанслауны тәмин итә, муниципаль учреждениеләрне һәм Предприятиеләрне үзгәртеп кору һәм бетерү мәсьәләләрен хәл итә, контракт нигезендә билгели һәм аларның житәкчеләрен биләп торган вазыйфасыннан азат итә;

- муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлегенә финанслар белән тәмин итүне һәм бюджет һәм автоном муниципаль учреждениеләр тарафыннан муниципаль бурычны финанслар белән тәмин итүне гамәлгә ашыра, шулай ук муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр сатып алуны гамәлгә ашыра;

- кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыра;

- федераль законнарда башкача каралмаган булса, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан күрсәтелә торган хезмәтләргә һәм муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан башкарыла торган эшләргә тарифларны билгели;

3) территорияль планлаштыру, жирне һәм башка табигый ресурсларны файдалану, әйләнә-тирәлекне саклау өлкәсендә:

- Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы нигезендә жирлекнең генераль планы һәм башка шәһәр төзелеше документациясе проекты эшли һәм жирлек Советына раслауга кертә, аларны тормышка ашыруны тәмин итә;

- законнар белән билгеләнгән тәртиптә жирлек территориясендә жир участкаларын тәкъдим итә һәм ала;

- халыкка экологик хәл турында хәбәр итә, тиешле органнарга предприятие, учреждение, оешмаларның әйләнә-тирә мохиткә куркыныч тудыручы гамәлләре турында калдыклар белән эш итү турындагы законнарны бозучы гамәлләр турында хәбәр итә;

4) Төзелеш, транспорт һәм элементә өлкәсендә:

- жирлекнең торак пунктлары чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген башкара;

- жәмәгать транспорты тукталышлары өчен билгеләнгән урыннарны төзекләндерүне тәмин итә;

- халыкны элементә хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар булдыруны тәмин итә;

5) авыл хужалыгын һәм эшкуарлыкны үстерү өлкәсендә:

- авыл хужалыгы житештерүен үстерү һәм авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын кинәйтү өчен шартлар тудыра;

- кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыра;

б) халыкка торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә:

- жирлек чикләрендә халыкны су белән тәмин итүне, халыкны Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә ягулык белән тәмин итүне оештыра;;

- авыл жирлегенең коммуналь инфраструктурасы системаларын комплекслы үстерү программасын, жирлекнең транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программасын, жирлекнең социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программасын эшли һәм тормышка ашыра, аларга карата таләпләр Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә.

- халыкны элементә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте белән тәмин итү өчен шартлар тудыра;

- ялны оештыру һәм халыкны мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра.;

- жирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тәмин итә, жирлекнең рәсми физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыра;

ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыра һәм күмү урыннарын карап тотуны тәмин итә;

7) төзекләндерү өлкәсендә:

- жирлек территориясендә каты коммуналь калдыкларны жыю (шул исәптән аерым жыю) һәм ташу эшчәнлеген оештыруда катнаша;

- жирлек территориясен төзекләндерү (урамнарны яктырту, территорияләрне яшелләндерү, урам исемнәре һәм йортлар номерлары белән күрсәтмәләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту) эшчәнлеген оештыра;);

- адресация объектларының адресларын үзләштерә, адресларны үзгәртә, юкка чыгара, урам-юл челтәре элементларына (федераль эһәмияттәге автомобиль юлларыннан, төбәк яки муниципальара эһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның жирле эһәмияттәге автомобиль юллардан тыш), жирлек чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына исем бирү, мондый төрләрне үзгәртә, юкка чыгара, мәгълүматларны дөүләт адреслы реестрында урнаштыра, үзгәртә, юкка чыгара;

8) гражданнарның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәмин итү, Халыкны һәм территорияне гадәттән тыш хәлләрдән яклау өлкәсендә:

- жирлек территориясендә законнарның, дөүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнары актларының үтәлешен, гражданнарның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тәмин итә;

- билгелэнгән тәртиптә, шул исәптән судта яки арбитраж судында, жирле үзидарә хокукларын боза торган дәүләт хакимияте органнары һәм дәүләт вазыйфаи затлары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар актларына шикаять бирә;

- жирлек чикләрендә беренчел янғын куркынычсызлыгы чараларын тәмин итә;

- муниципаль сайлаулар, жирле референдум, жирлек депутатын, жирлекнең сайлау органы әгъзасын, жирлекнең сайланулы вазыйфаи затын чакыртып алу буенча тавыш бирүне, жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыру һәм матди-техник яктан тәмин итүне тормышка ашыра;;

- жыелышлар, митинглар, демонстрацияләр һәм пикетлар уздыру, спорт, тамаша һәм башка массакуләм ижтимагый чаралар оештыру белән бәйле закон тарафыннан каралган чараларны гамәлгә ашыра;;

- жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданнырга һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтә, халык дружиналары эшчәнлегә өчен шартлар тудыра;

9) мәдәният, спорт һәм балалар һәм яшьләр белән эшләр өлкәсендә:

- жирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниәтен саклап калуга, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлтелгән чараларны тормышка ашыру өчен шартлар булдыра;;

- жирлектә яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыра һәм халыкның массакуләм ял итү урыннарын төзекләндерүне, гражданнының гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буге полосуларына иреккә үтәп керүен тәмин итә.

- жирлек территориясендә урнашкан муниципаль музейларның торышын тәмин итә;

- балалар һәм яшьләр белән эшләр буенча чаралар оештыра һәм тормышка ашыра.

10) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен үтәү өлкәсендә:

- федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;;

- дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен бирелгән матди һәм финанс чараларының исәбен алып бара һәм аларны тиешенчә файдалануны тәмин итә;

- федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгелэнгән тәртиптә бирелгән дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру турында хисап бирә;

- жирлек Советы карарлары нигезендә, аларга бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен, жирле үзидарә органнары карамагында булган матди ресурслар һәм финанс чараларын өстәмә куллануны тәмин итә;

11) башка вәкаләтләр:

-жирлек ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны тәмин итә, 2011 елның 19 июлендә 246-ФЗ номерлы «Федераль милектә булган су объектларында төзелгән ясалма жир участкалары турында "гы Федераль закон һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кергү турында" гы Федераль закон нигезендә ясалма жир участогы булдыру турында шартнамә төзү хокукына ачык аукцион үткөрү»;

- жирлек башлыгы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди-техник һәм башка яктан тәмин итүне гамәлгә ашыра;

- жирлекнең архив фондларын булдыруны тәмин итә;

- әлеге Уставның 7 нче матдәсындагы 1 өлешенә 4 һәм 9 пунктларында каралган жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү максатларында гражданнарны жирлек өчен эһәмиятле булган эшләрне (шул исәптән дежурстволарны) ирәкле рәвештә үтәү өчен жәлеп итү турында Карар кабул итә һәм аларны үткөрүне оештыра;

- муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару, жирле эһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль хокукый актлар проектлары турында фикер алышу, муниципаль берәмлек халкына муниципаль берәмлекнең социаль-икътисади һәм мәдәни үсеше, аның ижтимагый инфраструктурасы үсеше һәм башка рәсми мәгълүмат житкерү өчен басма МАССАКҮЛӘМ мәгълүмат чарасы оештырыла;

- федераль законнар нигезендә халыкара һәм тышкы икътисадый багланышларны гамәлгә ашыра;

- жирлекнең жирле эһәмияттәге мәсьәләләре буенча башка вәкаләтләрне, законнар, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары белән жирлек советы яисә башка жирле үзидарә органнары вәкаләтләрәнән тыш гамәлгә ашыра.

2. Башкарма комитет жирле эһәмияткә ия булмаган мәсьәләләрне хәл итү буенча түбәндәге вәкаләтләрне тормышка ашыра.:

1) жирлек музейлары булдыра;

2) нотариус жирлектә булмаганда, законнарда каралган нотариаль гамәлләр кыла;

3) опека һәм попечительлек буенча эшчәнлекне тормышка ашыруда катнаша;

4) жирлек территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләрнең хокукларын гамәлгә ашыруга бәйле эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыра;

5) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм жирлек территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендә чараларны тормышка ашыруга ярдәм итә;

6) жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизация эзәрләү буенча чараларны оештыруда һәм тормышка ашыруда катнаша;

7) муниципаль Янгын сагы булдыра;

8) туризмны үстерү өчен шартлар тудыра;

9) кеше хокукларын тээмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы жәмәгать күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтә һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга ярдәм итә;

10) инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук инвалидларның гомумроссия ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган инвалидлар оешмаларына ярдәм күрсәтә

«Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында " 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон белән»;

11) федераль законнар белән билгеләнгән тәртиптә һәм шартларда оешмалар тарафыннан хезмәт күрсәтүләр сыйфатына бәйсез бәя бирүне оештыру өчен шартлар тудыра;

12) Социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарына наем шартнамәләре буенча гражданнарга торак урыннары бирә;

13) жирлек территориясендә яшәүче караучысыз хайваннарны аулау һәм аларны тоту буенча чаралар башкара.

VI БҮЛЕК. БАШКА ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ

44 нче матдә. Жирлекнең сайлау комиссиясе

1. Сайлау комиссиясе жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасына керми торган муниципаль орган булып тора. Сайлау комиссиясе муниципаль сайлауларны, жирле референдумны әзерләүне һәм үткөрүне, жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирүне, жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп коруны оештыра.

2. Жирлекнең сайлау комиссиясе «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы федераль закон һәм Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә, тәкъдимнәр нигезендә жирлек Советы тарафыннан төзелә:

- Россия Федерациясе Федераль Собрание Дәүләт Думасында, Татарстан Республикасы Дәүләт Советында депутат мандатларын бүлүгә кертелгән кандидатлар исемлекләрен күрсәткән сәяси партияләр.;

- «Россия Федерациясе Федераль Собрание Дәүләт Думасы депутатларын сайлау турында» 2005 елның 18 маендагы 51-ФЗ номерлы Федераль законның 82.1 нче матдәсы нигезендә депутат мандатлары тапшырган сәяси партияләр, кандидатлар исемлекләре күрсәтелгән сәяси партияләр, аларга Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә депутат мандатлары, башка сәяси партияләр һәм башка ижтимагый берләшмәләр тәкъдимнәре нигезендә депутат мандатлары тапшырылды.;

- яшәү, Эш, хезмәт итү, уку урыны буенча сайлаучылар жыелышлары;

- жирлекнең элекке составы сайлау комиссиясе;

- Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе;

- муниципаль район территориаль сайлау комиссиясе, территориаль сайлау комиссиясе.

Жирлек советы кергән тәкъдимнәр нигезендә жирлек сайлау комиссиясе әгъзаларының гомуми саныннан яртысын билгеләргә тиеш:

1) Россия Федерациясе Федераль Собраниесе Дәүләт Думасында депутат мандатларын бүлешүгә рөхсәт ителгән кандидатлар, шулай ук "Россия Федерациясе Федераль Собраниесе Дәүләт Думасы депутатларын сайлаулар турында" Федераль законның 82.1 нче матдәсы нигезендә кандидатларның федераль исемлекләрен күрсәткән сәяси партияләр";

2) депутат мандатларын Россия Федерациясе субъекты дәүләт хакимиятенә закон чыгару (вәкиллеке) органында, шулай ук «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында»67-ФЗ номерлы Федераль законның 35 нче матдәсындагы 17 пункттында каралган Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә депутат мандатлары исемлеге бирелгән сәяси партияләр.

47 нче матдә. Жирле үзидарә органнарын финанслау

1. Авыл жирлеге жирле үзидарә органнары эшчәнлеген финанс белән тәэмин итү жирлек бюджетының үз керемнәре хисабына гына башкарыла.

2. Законда, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары белән каралган очрактарда жирлек жирле үзидарә органнары эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджеты чыгымнарын классификацияләү нигезендә жирлек бюджетында аерым юл белән карала.

VIII БҮЛЕК. РАЙОН БАШЛЫГЫНЫҢ СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ГАРАНТИЯЛӘРЕ

ЖИРЛЕКНЕҢ МУНИЦИПАЛЬ ВАЗЫЙФАЛАРЫН БИЛӘҮЧЕ БАШКА ЗАТЛАР

Мәкалә 48. Жирлек башлыгы эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләре

Жирлек башлыгы эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләре « Татарстан Республикасында депутат, муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай заты вәкаләтләре гамәлгә ашыру гарантияләре турында» 12.02.2009 елдагы 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм жирлек Советы карарлары нигезендә билгеләнә.

49 нче матдә. Жирлек Советы депутаты, башка вазыйфай затлар эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләре

1. Жирлек советы һәм аның органнары утырышларында катнашу, жирлек Советы йөкләмәләрен үтәү барышында, төп эш урыны буенча хезмәт хакы һәм социаль гарантияләр саклана.

2. Авыл жирлеге сайлау комиссиясе әгъзаларына әлеге органнар эшендә катнашу дәверендә жирлек советы законнары, карарлары нигезендә акчалата компенсация түләнә.

50 нче матдә. Жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатлары кагылыгысызлыгына гарантия бирә

1. Авыл жирлеге Советы депутатларының, шул исәптән жирлек башлыкларын жинаять яисә административ жаваплылыкка, тоткарлау, арестка, тентү, сорау алу, аларга карата бүтән Жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр кылган, шулай ук торак һәм (яки) хезмәт урыны, аларның багажлары, шәхси һәм хезмәт транспорт чараларын, алар тарафыннан кулланыла торган элемент чараларын исәпкә алган депутатларга карата оператив-эзләү чаралары үткәргәндә аларга карата депутатлар хокуклары гарантияләре федераль законнар белән билгеләнә.

2. Федераль закон нигезендә авыл жирлеге Советы депутаты әлеге фикерне, тавыш бирүдә белдерелгән карашлары һәм башка гамәлләре, жирлек башлыгы статусына, шул исәптән аларның вәкаләтләре вакыты чыкканнан соң да жинаять яисә административ жаваплылыкка тартыла алмый. Әлеге нигезләмә жирлек Советы депутаты тарафыннан халык алдында мыскыллау, яла ягу яки Федераль закон белән каралган башка закон бозу очракларына кагылмый.

9 БҮЛЕК. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРНЫҢ ЖАВАПТЫЛЫГЫ.

51 нче матдә. Авыл жирлеге жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның жаваплылыгы

Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары федераль законнар нигезендә жирлек халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында жаваплы.

52 нче матдә. Жирлек Советы депутатларының жирлек халкы алдында жаваплылыгы

1. Авыл жирлеге Советы депутатларының, шул исәптән авыл жирлеге башлыгының халык алдында жаваплылыгы, әлеге жирлектә яшәүче халык ышанычын югалтулар нәтижәсендә барлыкка килә.

2. Авыл жирлеге халкының ышанычын югалткан жирлек Советы депутаты, шул исәптән жирлек башлыгы әлеге Уставның 13 нче матдәсында билгеләнгән тәртиптә авыл халкы тарафыннан чакыртып алынырга мөмкин.

53 нче матдә. Жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның дәүләт алдында жаваплылыгы

Федераль закон нигезендә авыл жирлеге Советының, жирлек башлыгының дәүләт алдындагы жаваплылыгы Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституциячел законнарны, федераль законнарны, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм әлеге Уставны бозган очракта, шулай ук жирлекнең жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен тиешенчә үтәмәгән очракта тиешле суд карары нигезендә житә.

54 нче матдә. Жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның физик һәм юридик затлар алдында жаваплылыгы

Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затлары жаваплылыгы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

55 нче матдә. Жирлекнең муниципаль хокукый актлары системасы

1. Жирлекнең муниципаль хокукый актлары системасына керә:

- 1) жирлекнең уставы, жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар;
- 2) жирлек Советының норматив һәм башка хокукый актлары;
- 3) жирле үзидарә башлыгының, Башкарма комитетның, башка органнарның һәм жирле үзидарәнең вазыйфай затларының әлеге Уставта каралган хокукый актлары.

2. Жирлекнең Уставы һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карар муниципаль хокукый актлар системасында югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлдә була һәм жирлекнең бөтен территориясендә кулланыла. Башка муниципаль хокукый актлар жирле референдумда кабул ителгән әлеге Уставка һәм хокукый актларга каршы килмәскә тиеш.

3. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затлар тарафыннан кабул ителгән муниципаль хокукый актлар жирлекнең бөтен территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш.

4. Муниципаль хокукый актларны үтәмәгән өчен гражданнар, оешма житәкчеләре, дәүләт хакимияте органнарының һәм жирле үзидарә органнарының вазыйфай затлары федераль законнар һәм административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә жаваплы булалар.

5. Жирлекнең муниципаль хокукый актлары Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль конституциячел законнарга, федераль законнарга һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларына, шулай ук Татарстан Республикасы Конституциясенә, Татарстан Республикасы законнарына, Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актларына каршы килергә тиеш түгел.

6. Муниципаль хокукый актлар тиешле муниципаль хокукый актны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затлары тарафыннан, суд тарафыннан, ә жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны жайга салучы өлешендә - шуңа бәйле рәвештә Россия Федерациясе дәүләт хакимиятенә вәкаләтле органы йә татарстан республикасы дәүләт хакимиятенә вәкаләтле органы тарафыннан юкка чыгарылырга яки туктатылырга мөмкин.

Норматив характерга ия булмаган муниципаль хокукый актның гамәлдә булуы жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарәнең вазыйфай заты тарафыннан Россия Федерациясе Президенты каршындагы Эшкуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкил тарафыннан тиешле күрсәтмә алынган очракта кичекмәстән туктатыла. Алынган күрсәтмәнең үтәлеше турында жирле үзидарәнең башкарма-боеру органнары яисә жирле үзидарәнең вазыйфай затлары Россия Федерациясе Президенты каршындагы вәкаләтле

вәкилгә өч көнлек срокта, ә жирле үзидарәнең вәкиллекле органнарына алар тарафыннан карарлар кабул ителгән көннән өч көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәргә тиеш.

7. Эшқуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыру мәсьәләләренә кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар, эшқуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыруны нигезсез кыенлаштыра торган нигезләмәләренә ачыклау максатларында, Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә жирле үзидарә органнары башкара торган экспертизага тиеш.

56 нче матдә. Гражданнарның турыдан-туры ихтыяр белдерүләре юлы белән кабул ителгән карарлар

1. Жирле әһәмияткә ия мәсьәләләренә хәл итү жирлектә яшәүче гражданнарның үз теләкләре белән турыдан-туры белдерү юлы белән гамәлгә ашырыла.

2. Әгәр жирлек халкының турыдан-туры ихтыярын белдерү юлы белән кабул ителгән карарны тормышка ашыру өчен муниципаль хокукый актны, жирле үзидарә органы яисә күрсәтелгән актны кабул итү (бастырып чыгару) кәргән жирлекнең вазыйфаи заты өстәмә рәвештә кирәк булса, референдумда кабул ителгән карар үз көченә кәргән көннән 15 көн эчендә тиешле муниципаль хокукый актны әзерләү һәм (яисә) кабул итү срогын билгеләргә тиеш. Күрсәтелгән срок өч айдан артып китә алмый.

3. Гражданнарның турыдан-туры ихтыяр белдерүләре юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципаль хокукый актны чыгару срогын бозу жирлек башлығы кире алу яисә жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез булып тора.

57 нче матдә. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары тарафыннан кабул ителә торган муниципаль хокукый актлар төрләре

1. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары, үзләренә йөкләнгән вәкаләтләренә үтәү йөзеннән, түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгара:

- 1) жирлек Советы-жирлек Советы карарлары;
- 2) жирлек башлығы карарлары һәм боерыклары;
- 3) жирлек башкарма комитеты житәкчесе карарлары һәм боерыклары.

2. Жирле үзидарәнең бүтән вазыйфаи затлары әлеге уставларда, аларның статусын билгеләүче башка муниципаль хокукый актларда билгеләнгән үз вәкаләтләре чикләрендә күрсәтмәләр һәм боерыклар чыгара.

58 нче матдә. Муниципаль хокукый актларны әзерләү

1. Муниципаль хокукый актлар проектлары авыл жирлеге башлығы, жирлек Советы депутатлары, район прокуроры, территорияль ижтимагый үзидарә органнары һәм гражданнарның инициатив төркемнәре тарафыннан кертелә ала.

Норматив хокукый актлар проектлары аларны карау һәм кабул итү көненә кадәр 10 көн кала Жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфаи затлары коррупциягә каршы экспертиза үткәрү өчен район Прокуратурасына тапшырыла. Проектлар норматив хокукый актта коррупциоген факторларның, норматив хокукый актларга коррупциягә каршы экспертиза уздыру өчен жаваплы вазыйфаи зат тарафыннан булмавы турында бәяләмә кушымта белән тапшырыла.

2. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, аларга кушып бирелә торган документларның исемлеге һәм формасы тиешенчә жирлек Советы Регламенты, жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

3. Эшқуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыру мәсьәләләренә кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар проектлары Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә жирле үзидарә органнары тарафыннан башкарыла торган йогынты белән бәяләнергә тиеш.

59 нче матдә. Жирлек советының хокукый актларын язу

1. Жирлек советы үз компетенциясенә караган мәсьәләләр буенча жирлек советы авыл жирлеге территориясендә мәжбүри үтәлергә тиешле кагыйдәләргә билгели торган карарлар, жирлек башлыгын отставкага жибәрү турында карар, жирлек Советы Регламенты һәм аның компетенциясенә федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, жирлек уставы белән кертелгән башка мәсьәләләр буенча башка карарлар кабул итә,

2. Жирлек территориясендә үтәү мәжбүри булган кагыйдәләргә билгеләүче жирлек Советы карарлары, әгәр гамәлдәге законнар белән башкасы билгеләнмәгән булса, жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән кабул ителә.

3. Жирлек Советының жирле салым һәм җыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгаруны, жирлек бюджеты чыгымнарын тормышка ашыруны күздә тоткан карарлары жирлек башлыгы инициативасы белән яки аның бәяләмәсе булганда гына жирлек Советы каравына тапшырылырга мөмкин. Элеге бәяләмә проект карары жирлекнең башкарма комитетына тәкъдим ителгән көннән соң 30 көн эчендә жирлек Советына тапшырыла.

4. Жирлек Советы карарлары жирлек башлыгына кул кую һәм халыкка җиткерү өчен 10 көн эчендә жибәрелә.

60 нче матдә. Жирлек башлыгының хокукый актлары

Жирлек башлыгы законнар, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары белән билгеләнгән вәкаләтләргә чикләрендә жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләргә буенча хокукый актлар чыгара, жирлек Советы карарларына имза сала.

Жирлек башлыгы «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль закон һәм башка федераль законнар нигезендә аның компетенциясенә караган башка мәсьәләләр буенча карарлар һәм күрсәтмәләр чыгара.

61 нче матдә . Авыл жирлеге башкарма комитеты җитәкчесенең хокукый актлары

Авыл жирлеге башкарма комитеты житәкчесе федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга, шулай ук авыл жирлеге башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча карарлар чыгара.

62 нче матдә. Муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек Советы карарлары жирлек башлыгы кул куйганнан соң 10 көн узгач үз көченә керә.

Жирлекнең салымнар һәм жыемнар турындагы норматив хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексы нигезендә үз көченә керә.

Авыл жирлеге Советы Уставын кабул итү яки әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карарлары Федераль закон, әлеге Устав белән билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

2. Жирлек башлыгының, Жирле үзидарәнең башка вазыйфаи затларының хокукый актлары, әгәр дә үз актларында башкасы билгеләнмәгән булса, кул куелган көннән үз көченә керә.

3. Кеше һәм граждан хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы муниципаль хокукый актлар рәсми басылып (халыкка игълан ителүдән) соң үз көченә керә.

4. Һәр муниципаль хокукый актта аның реквизитлары: жирлек Советы тарафыннан кабул ителгән хокукый актлар өчен (жирлекнең Совет тарафыннан кабул ителгән көне – шулай ук аны кабул итү датасы), теркәлү номеры, хокукый актка кул куелган вазифаи затның исеме булырга тиеш.

5. Авыл жирлеге бюджеты турында, аның үтәләше турында отчеты, жирле салымнар һәм жыемнар билгеләү турында, жирлек Советы Регламенты, жирлек башлыгы кабул иткән башка норматив-хокукый актлар кул куйган көннән алып жиде көн эчендә рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка хәбәр ителергә) тиеш.

6. Муниципаль сайлауларны, жирле сайлауларны билгеләп кую турында норматив булмаган хокукый актлар да рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка игълан итәргә) тиеш

жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү, жирлек чикләрен үзгәртү, жирлек башлыкларын сайлау һәм законнар нигезендә башка актлар.

7. Норматив булмаган муниципаль хокукый актлар, законнар яки әлеге Устав нигезендә рәсми бастырып чыгару (халыкка хәбәр итү) мәжбүри түгел, аларны чыгарган органнар һәм жирлек жирле үзидарә вазыйфаи затларының карары буенча бастырып чыгарылырга (халыкка хәбәр итәргә) мөмкин.

8. Бастырып чыгарганда (халыкка игълан ителгәндә) муниципаль хокукый актның реквизитлары күрсәтелә.

9. Муниципаль хокукый актларны рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) юлы белән гамәлгә ашырыла:

- жирлекнең жирле үзидарэ органнары тарафыннан гамэлгэ куелган массакулэм мэгълүмат чараларында яисэ жирлек территориясендэ таратыла торган башка массакулэм мэгълүмат чараларында муниципаль хокукый актының тулы тексты бастырып чыгару;;

- «Татарстан Республикасы хокукый мэгълүмат рэсми порталында» муниципаль хокукый акты урнаштыру (бастырып чыгару) PRAVO.TATARSTAN.RU);

- жирлек халкына хокукый акт тексты үзэклэштерелгэн тэртиптэ тарату , шул исэптэн махсулаштырылган басмалар рэвешендэ;

- жирлекнең торак пунктлары территориялэрендэ махсус мэгълүмати стендларда хокукый акт тексты урнаштыру. Күрсэтелгэн стендларның саны һәм аларның урыннары жирлек Советы тарафыннан раслана һәм жирлек халкына муниципаль хокукый акт тексты белэн тоткарлыксыз танышу мөмкинлеген тээмин итэргэ тиеш.

10. Муниципаль хокукый акты бастырып чыгарганда (халыкка игълан ителгэндэ) массакулэм мэгълүмат чараларының чыгу датасы яисэ тиешле акты халыкка игълан итү даталары турында мэгълүматлар күрсэтелергэ тиеш, алар акты тарату (тарату) яисэ мэгълүмат стендында урнаштыру датасына туры килергэ тиеш.

11. Жирле үзидарэ органнарының, муниципаль предприятиелэрнең һәм учреждениелэрнең хокукый статусын билгелэүче кеше һәм гражданның хокукларына, иреклэренэ һәм бурычларына кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар Татарстан Республикасы норматив хокукый актларының бердэм банкына кертү өчен гамэлдэге законнарда билгелэнгэн тэртиптэ һәм вакытларда жирлек башлыгы тарафыннан Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына жиберелэ.

XI. ЖИРЛЕКНЕҢ ИКЪТИСАДИ НИГЕЗЕ

63 нче матдэ. Жирлекнең икътисади нигезе

Жирлекнең икътисади нигезен жирлек карамагында булган милек, жирлек бюджеты акчалары, шулай ук жирлекнең милек хокуклары тэшкил итэ.

64 нче матдэ. Муниципаль милек

1. Жирлек милкендэ булырга мөмкин:

1) жирле эһемияттэге мэсьэлэлэрне «Россия Федерациясендэ жирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законда билгелэнгэн мөлкэт, шулай ук «Россия Федерациясендэ жирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында " Федераль закон нигезендэ жирле эһемияттэге мэсьэлэлэрне хэл итү буенча вэкалэтлэрне гамэлгэ ашыру өчен билгелэнгэн мөлкэт»;

2) федераль законнарда һәм Россия Федерациясе субъектлары законнарында билгелэнгэн очракларда, шулай ук «Россия Федерациясендэ жирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында " Федераль законда каралган тэртиптэ аларга тапшырылган жирле үзидарэ органнарының аерым вэкалэтлэрен гамэлгэ ашыру өчен билгелэнгэн мөлкэт авыл жирлеге жирле үзидарэ органнарына тапшырылган аерым дэүлэт вэкалэтлэрен гамэлгэ ашыру өчен билгелэнгэн мөлкэт»;

3) муниципаль берәмлек вәкиллекле органының норматив хокукий актлары нигезендә жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфай затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләре эшчәнлеген тәмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

4) хәл итү хокукы федераль законнар белән бирелгән һәм жирле эһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итү өчен кирәк булган мөлкәт.

65 нче матдә. Жирлекнең муниципаль милегенә ия булу, аннан файдалану һәм аның белән эш итү

1. Жирле үзидарә органнары әлеге Устав белән билгеләнгән вәкаләтләр бүлешүне исәпкә алып, Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган жирле үзидарә органнарының норматив хокукий актлары нигезендә муниципаль милектән мөстәкыйль файдалана һәм алар белән эш итә.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары муниципаль мөлкәтне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына һәм башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнарына вакытлыча яки даими файдалануга тапшырырга, читләштерергә, федераль законнар нигезендә башка алыш-бирешләр ясарга хокуклы.

66 нче матдә. Муниципаль милекне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары

1. Муниципаль милекне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары федераль законнар нигезендә жирлек Советы карарлары белән билгеләнә.

2. Муниципаль милекне кулланудан һәм хосусыйлаштырудан керемнәр жирлек бюджетына керә.

67 нче матдә. Муниципаль предприятиеләр, учреждениеләр һәм хужалык жәмгыятьләре

1. Әлеге Устав белән билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә авыл жирлегә муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләрне булдырырга, үзгәртеп корырга һәм бетерергә, Хужалык жәмгыятьләре, шул исәптән жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен муниципальара жәмгыятьләр төзүдә катнашырга хокуклы.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары муниципаль казна учреждениеләре йөкләмәләре буенча субсидиар житәкчелек белән җавап бирәләр һәм федераль законда билгеләнгән тәртиптә аларның үтәлешен тәмин итәләр.

68 нче матдә. Муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән жирлекнең жирле үзидарә органнары мөнәсәбәтләре

Авыл жирлегә жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар белән мөнәсәбәтләре, шулай ук физик затлар белән үзара мөнәсәбәтләре федераль закон, Татарстан Республикасы законы белән, башкасы билгеләнмәгән булса, шартнамә нигезендә төзелә.

ХПБҮЛЕК. ЖИРЛЕКНЕҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

69 нче матдә. Жирлек Бюджеты

1. Жирлекнең үз бюджеты бар.
2. Жирлектәге бюджет жир биләмәсе Советы карары рәвешендә эшләнә һәм раслана.
3. Жирлек бюджетында жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү буенча жирле үзидарә органнары вәкаләтләрен башкаруга жибәрелә торган керемнәр һәм жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан үзләренә федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итү өчен бирелгән субвенцияләр, шулай ук күрсәтелгән керемнәр һәм жирлек бюджетының тиешле чыгымнары исәбәннән гамәлгә ашырыла торган субвенцияләр аерым карала.
4. Жирле үзидарә органнары федераль законнарда һәм алар нигезендә кабул ителә торган Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең федераль органнарына һәм (яисә) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына жирлек бюджеты үтәләше турындагы хисапларны тапшыралар.

70 нче матдә. Жирлектә бюджет процессы

1. Жирлек бюджеты проекты тәү һәм карау, жирлек бюджетын раслау һәм үтәү, аның үтәләшен тикшереп торуга, жирлек бюджеты үтәләше турындагы хисапны тәү һәм раслау Россия Федерациясе Бюджет кодексында билгеләнгән таләпләрне үтәү белән жирле үзидарә органнары тарафыннан мөстәкыйль гамәлгә ашырыла. Жирле бюджет проекты тәү һәм карау, жирле бюджетны раслау һәм үтәү, аның үтәләшен тикшереп торуга гамәлгә ашыру, Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә кабул ителгән жирле бюджет үтәләше турындагы хисапны тәү һәм раслау тәртибе.
2. Жирлек бюджеты проекты, аның үтәләше турында еллык хисап, жирлек бюджеты үтәләше турында квартал саен белешмәләр, жирле үзидарә органнарының, муниципаль учреждение хезмәткәрләренең саны турында, факттагы чыгымнарны күрсәтеп, аларны рәсми бастырып чыгаруга (халыкка игълан итүгә) тиеш.
3. Жирле салымнар турында хокукый актларга үзгәрешләр кертү турында авыл жирлеге Советының хокукый актлары, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетлары керемнәрен үзгәртүгә китерә торган, чираттагы финанс елында һәм план чорында үз көченә керә торган бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга сала торган хокукый актлары Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирле бюджет турында карар Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирле бюджет турындагы карар кабул ителгән көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.
4. Жирлек бюджеты проекты жирлек Советының муниципаль хокукый акты нигезендә өч елга (Чираттагы финанс елына һәм план чорына) төзелә һәм раслана.

5. Жирлекнең бюджет проекты жирлекнең чыгым йөкләмэләрен финанс ягыннан тәмин итү максатында жирлекнең социаль-икътисади үсешен фаразлау нигезендә төзелә.

6. Жирлек бюджеты проекты Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге Устав нигезендә кабул ителгән авыл жирлеге башкарма комитеты тарафыннан билгеләнгән тәртиптә һәм вакытларда төзелә.

7. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проектының төзү (нче матдә исеме 2013 елның 16 октябрәндәге 79-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә):

- Россия Федерациясендә бюджет сәясәтен (бюджет сәясәтенә карата таләпләр) билгели торган Россия Федерациясе Президентының Россия Федерациясе Федераль Жыелышына юлламасы нигезләмәләре;;

- бюджет сәясәтенең төп юнәлешләре һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;;

- Россия Федерациясе таможня-тариф сәясәтенең төп юнәлешләре;

- социаль-икътисади үсеш фаразы;

- Озак вакытка бюджет прогнозы (бюджет прогнозы проекты, бюджет фаразына үзгәрешләр кертү проекты);

муниципаль программалар (муниципаль программалар проектлары, муниципаль программаларга үзгәрешләр кертү проектлары).

8. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турындагы карарда бюджет керемнәренең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты керә торган төп характеристикалар булырга тиеш.

9. Жирлек бюджеты турындагы карар нигезендә составы аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары, жирлек Советының муниципаль хокукый актлары нигезендә билгеләнә торган күрсәткечләр раслана.

10. Жирлек бюджеты турында карар белән билгеләнә:

- жирлек бюджеты керемнәренең баш администраторлары исемлеге;

- жирлек бюджеты кытлыгын финанслау чыганакаларының баш администраторлары исемлеге;

– (бишенче абзац 2013 елның 16 октябрәндәге 79-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә), чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнары классификациясенә чыгымнар төрләре бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан нче матдәләре (төркемнәре һәм төркемчәләре), максатчан нче матдәләре (муниципаль программалар һәм эшчәнлекнең максатчан булмаган юнәлешләре), төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре), бюджетлар чыгымнары төрләре төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре), төркемнәре (төркемчәләре) һәм төркемчәләре) буенча, шулай ук бюджетлар

чыгымнары төрләре, Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы законы, жирлек Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән.;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының ведомство структурасы;

- гавами норматив йөкләмэләрне үтәүгә жибәрелә торган бюджет ассигнованиеләренен гомуми күләме;

- Чираттагы финанс елында һәм план чорында башка Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларына бирелә торган бюджетара трансфертлар күләме;

- план чорының беренче елына жирлек бюджеты чыгымнарының шартлы рәвештә расланган (расланган) чыгымнарының гомуми күләме жирлек бюджеты чыгымнарының гомуми күләмәннән 2,5 проценттан да ким булмаган күләмдә, план чорының икенче елына жирлек бюджеты чыгымнарының гомуми күләмәннән 5 проценттан да ким булмаган күләмдә;;

- Чираттагы финанс елына авыл жирлегә бюджеты кытлыгын финанслау чыганакалары;;

- Чираттагы финанс елыннан һәм план чорының һәр елыннан соң килә торган елның 1 гыйнварына муниципаль эчке бурычның иң югары чиге, шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның иң югары чиге күрсәтелгән.;

- жирлек бюджетының Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, жирлекнең муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән башка күрсәткечләре (нче матдә 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә)

11. Жирлек Советына бюджет турындагы карар проекты белән бер үк вакытта Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә документлар һәм материаллар тапшырыла.

12. Жирлекнең бюджеты һәм аны раслау турындагы карар проектын карау тәртибе Чираттагы финанс елының 1 гыйнварыннан бюджет турындагы карар үз көченә керүен, шулай ук күрсәтелгән карар нигезендә Россия Федерациясе Бюджет кодексының 184.1 нче матдәсы нигезендә күрсәткечләрне һәм характеристикаларны раслауны күздә тотарга тиеш.

13. Әгәр дә Россия Федерациясе Бюджет кодексы яисә жирлек бюджеты турында карар белән башкасы каралмаган булса, жирлек бюджеты турындагы карар 1 гыйнвардан үз көченә керә һәм 31 декабрьгә кадәр гамәлдә була.

Жирлекнең бюджеты турында карар аңа кул куйганнан соң ун көннән дә соңга калмыйча билгеләнгән тәртиптә рәсми рәвештә басылып чыгарга тиеш.

14. Жирлекнең жирле үзидарә органнары авыл жирлегә бюджетының баланслылыгын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру, дефицит күләме, Муниципаль бурыч күләме һәм структурасы, жирлекнең бюджет йөкләмәләрен үтәү буенча билгеләнгән федераль законнарны һәм Татарстан Республикасы законнарын үтәүне тәмин итәләр.

15. Жирлек бюджеты керемнәре Россия Федерациясе Бюджет законнары, салымнар һәм жьемнар турындагы законнар һәм башка мәжбүри түләүләр турындагы законнар нигезендә формалаша.

16. Жирлек бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган формаларда гамәлгә ашырыла.

Федераль дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләрән финанслауга жирлек бюджеты чыгымнарын гамәлгә ашыру, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән очраклардан тыш, рөхсәт ителми.

17. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

71 нче матдә. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен сатып алулар

1. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләренә сатып алу Россия Федерациясе законнары нигезендә дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында гамәлгә ашырыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләренә сатып алу жирле бюджет акчалары исәбеннән гамәлгә ашырыла.

72 нче матдә. Жирлек гражданның үзара салым акчалары

1. Гражданның үзара салым акчалары дигәндә жирле әһәмияткә ия булган конкрет мәсьәләләргә хәл итү өчен гражданның бер тапкыр бирелә торган түләүләре аңлашыла. Гражданның үзара салымы тәртибендә түләү күләме, жирлектә яшәүчеләрнең гомуми саныннан 30 проценттан артып китә алмаган һәм алар өчен түләүләр күләме киметелергә мөмкин булган аерым категорияләрдән тыш, барлык халык өчен дә тигез билгеләнә.

2. Гражданның бер тапкыр бирелә торган түләүләргә гамәлгә кертү һәм куллану мәсьәләләре жирле референдумда хәл ителә.

3. Жирле референдум карары басылып чыкканнан соң, гражданның бер тапкыр бирелә торган түләүләргә жью турында жирлек башкарма комитеты карары басылып чыкканнан соң:

- авыл жирлеге (муниципаль район) территориясендә урнашкан Россия банкы учреждениесендә гражданның үзара салым акчаларын аккумуляцияләү өчен махсус счет ача;

- референдум карары белән каралган эшләрнең үтәлешен оештыра һәм әлегә карарда каралган тәртиптә авыл халкы алдында аларның үтәлеше турында хисап тотта.

4. Гражданның үзара салымы акчалары жирлек бюджетының үз керемнәренә керә.

73 нче матдә. Жирлекнең муниципаль бурычы

1. Жирлек бюджеты кытлыгын финанслау һәм бурыч йөкләмәләрен түләү максатларында муниципаль эчке бурыч алулар алып барырга хокуклы.
2. Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә авыл жирлеге исемнән муниципаль бурыч алуларны гамәлгә ашыру хокукына жирлекнең башкарма комитетына ия.
3. Агымдагы финанс елы башына калган акчалар агымдагы финанс елында жирлекнең бюджет кытлыгын финанслауның күрсәтелгән чыганагы буларак жирлек бюджеты турында Карарында каралган акчалардан артып киткән күләмдә касса өзеклекләрен каплатуга юнәлтелергә мөмкин.

74 нче матдә. Бюджет хисапчылыгы.

Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык отчет

1. Жирлекнең бюджет хисапчылыгы еллык булып тора.
2. Жирлекнең бюджет хисапчылыгы бюджет средстволарының тиешле баш администраторларының жыелма бюджет хисапчылыгы нигезендә жирлекнең Башкарма комитеты тарафыннан төзелә.
3. Авыл жирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык отчет жирлек советы карары белән расланьрга тиеш.
4. Авыл жирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык отчетны жирлек Советына тәкъдим ителгәнче тышкы тикшерү узарга тиеш, ул бюджет акчалары баш администраторларының бюджет хисапчылыгын тышкы тикшерүне һәм жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапка бәяләмә эзерләүне үз эченә ала.

Авыл жирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәп, әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә, жирлекнең Ревизия комиссиясе тарафыннан башкарыла.

5. Авыл жирлеге башкарма комитеты аңа бәяләмә эзерләү өчен агымдагы финанс елының 1 апреленнән дә соңга калмыйча жирлек бюджетының үтәлеше турында хисап тапшыра. Жирлек бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапка бәяләмә эзерләү, бюджет акчалары баш администраторларының еллык бюджет хисабын тышкы тикшерү мәгълүматларына нигезләнеп, 1 айдан артык булмаган вакытка башкарыла.
6. Авыл жирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны төзү жирлекнең Башкарма комитетына бер үк вакытта ревизия комиссиясе тарафыннан тапшырыла.
7. Авыл жирлеге башкарма комитеты ел саен агымдагы финанс елының 1 маеннан да соңга калмыйча отчет финанс елы өчен жирлек Советы Карары проектын, жирлек бюджетының үтәлеше турындагы башка бюджет хисапчылыгын һәм Россия Федерациясе бюджет законнарында каралган башка документларны жирлек советына тапшыра.

8. Жирлек бюджеты үтэлеше турындагы еллык хисапны карау нәтижәләре буенча жирлек Советы жирлекнең бюджеты үтэлеше турындагы еллык хисапны раслау яисә кире кагу турында Карар кабул итә.

Жирлек Советы тарафыннан авыл жирлегенәң бюджеты үтэлеше турындагы еллык хисап кире кагылган очракта, ул дәрәс булмаган яки тулы чагылдырылмаган мәгълүматларны бетерү һәм 1 айдан артык булмаган срокка кабат тапшыру өчен кире кайтарыла.

9. Жирлек бюджеты үтэлеше турындагы карар белән хисап финанс елына жирлек бюджеты үтэлеше турындагы хисап жирлек бюджеты керемнәренәң, чыгымнарының һәм кытлыгының гомуми суммасы күрсәтелгән.

Хисап финанс елы өчен жирлек Советының бюджет үтэлеше турындагы карарына аерым кушымталар белән күрсәткечләр раслана:

бюджет керемнәре классификациясе кодлары буенча жирлек бюджеты керемнәре;

(икенче абзац 2013 елның 16 октябрәндәге 79-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә);

жирлек бюджеты чыгымнарының ведомство структурасы буенча чыгымнары;

бюджетлар чыгымнары классификациясе бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча жирлек бюджеты чыгымнары;

бюджетлар кытлыгын финанслау чыганакалары классификациясе кодлары буенча жирлек бюджеты кытлыгын финанслау чыганакалары;

төркем кодлары, төркемчәләре, нче матдәләре, бюджетлар кытлыгын финанслау чыганакаларының төрләре буенча авыл жирлегә бюджет кытлыгын финанслау чыганакалары;

бюджетлар кытлыгын финанслау чыганакаларына керә торган дәүләт идарәсе секторы операцияләрен классификацияләү.

75 нче матдә. Жирлекнең жирле бюджеты үтэлеше

1. Жирлекнең жирле бюджет үтэлеше Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Жирлек бюджеты кассаларның бердәмлегенә һәм чыгымнарның ведомствога буйсынуына нигезләнә.

3. Жирлек бюджеты үтәлешен касса хезмәте күрсәтү, жирлек бюджеты акчаларын алучыларның шәхси счетларын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

4. Жирлек бюджетының үтэлеше жирлекнең жыелма бюджет язмасы һәм жирлекнең касса планы нигезендә оештырыла.

76 нче матдә. Муниципаль финанс контроле.

Жирлек советы түбәндәге финанс тикшерүенә формаларын тормышка ашыра: бюджет турындагы карар проектлары буенча фикер алышу һәм раслау барышында алдан контроль; агымдагы контроль – жирлек советы утырышларында бюджет үтәлененә аерым мәсьәләләрен карап тикшерү барышында; алдагы контроль карау барышында һәм бюджет үтәлешә турындагы хисапны раслау вакытында.

XIII БҮЛЕК. ЗАКОН ҺӘМ ХОКУК ТӘРТИБЕ

77 нче матдә. Жирлекнең закон һәм хокук тәртибе мәсьәләләре буенча катнашуы.

Жирлек жинаятьчелеккә каршы көрәш, хокук бозуларны профилактикалау мәсьәләләре буенча Россия Федерациясә һәм Татарстан Республикасының бердәм сәясәтен эшләүдә һәм тормышка ашыруда катнаша, гражданның куркынычсызлык хокук тәртибен саклау мәсьәләләре буенча чаралар эшли һәм тормышка ашыра.

XIV БҮЛЕК. ЙОМГАКЛАУ НИГЕЗЛӘМӘЛӘРЕ

78 нче матдә. Авыл жирлегә Уставының проектың эзерләү, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Авыл жирлегә Уставы проекты, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карар проекты жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатлары, район прокуроры, территорияль ижтимагый үзидарә органнары, гражданның инициатив төркеме тарафыннан кертелә ала.
2. Авыл жирлегә Уставының проектың, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карар проектың эзерләү өчен жирлек советы карары белән махсус комиссия төзелә ала. Әлегә комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.
3. Авыл жирлегә Уставы проекты, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында жирлек советы карары проекты, жирлек Советы тарафыннан карау көненә кадәр 30 көннән дә соңга калмыйча, жирлек Советы тарафыннан билгеләнгән Устав проекты буенча тәкъдимнәрне бер үк вакытта бастырып чыгару (халыкка игълан итү) белән, жирлек Советының күрсәтелгән карары проекты, шулай ук аның турында фикер алышуда гражданны катнашу тәртибен рәсми бастырып чыгару (халыкка игълан итү) тиеш. Муниципаль берәмлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт проекты буенча тәкъдимнәрне исәпкә алу тәртибен рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка хәбәр итү), шулай ук күрсәтелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр муниципаль берәмлек уставын Россия Федерациясә Конституциясенә, федераль законнарға туры китерү максатларында аның буенча фикер алышуда гражданны катнашу тәртибен бастырып чыгару (халыкка житкерү) таләп ителми.

4. Авыл жирлеге Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында жирлек советы карары проекты буенча әлеге Уставның 19 нче матдәсы нигезендә халык тыңлаулары үткәрелә.

79 нче матдә. Авыл жирлеге Уставын кабул итү, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Авыл жирлеге Уставының проектын, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карар проектын карау жирлек Советы тарафыннан, жирлек Советы Регламенты нигезендә, кимендә ике укылышта гамәлгә ашырыла.

2. Авыл жирлеге Уставы проектын, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карар проектын беренче укылышта кабул иткәннән соң, әлеге проект авыл жирлеге Советы депутатларына, әлеге Уставның 71 нче матдәсындагы 1 пунктында күрсәтелгән хокук чыгару инициативасы хокукына ия башка субъектларга төзәтмәләр кертү өчен жибәрелә.

3. Авыл жирлеге Уставы, жирлек Советы карарына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Карар кабул итү өчен билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән жирлек Советы депутатлары кабул ителә. Муниципаль сайлауларда сайланган жирлек башлыгы хәлиткеч тавыш бирү хокукы белән жирлек советы составына кергән очракта, жирлек башлыгы тавышы жирлек уставын, жирлек Советы депутаты тавышы буларак, жирлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы муниципаль хокукый актны кабул иткәндә исәпкә алына..

80 нче матдә. Авыл жирлеге Уставының үз көченә керү тәртибе, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карарлар

1. Авыл жирлеге Уставы, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында жирлек советы карары кабул ителгәннән соң аларны закон нигезендә билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве өчен федераль Башкарма хакимият органының территориаль органына жибәрелә.

2. Авыл жирлеге Уставы, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карар, дәүләт теркәвенә алынганнан соң, аларны рәсми бастырып чыгарганнан соң (халыкка игълан иткәннән соң) рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка игълан итәргә) тиеш. Жирлек башлыгы жирлекнең теркәлгән уставын, муниципаль хокукый актын, муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә федераль башкарма хакимият органының территориаль органыннан кергән көннән жиде көн эчендә бастырып чыгарырга (халыкка хәбәр итәргә) тиеш.

3. Муниципаль берәмлек Уставына кертелгән һәм жирле үзидарә органнарының үзгәрүчән структурасын, жирле үзидарә органнарының вәкаләтләрән (жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай затларын сайлау вәкаләтләрән, вәкаләтләр вакытын һәм тәртибен исәпкә алып) исәпкә алып, күрсәтелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актны кабул иткән жирлек Советы вәкаләтләре чоры үткәннән соң үз көченә керә.